

Fullscreen

127

16 / 112

औरंगजेब दکنचा सुबेदार नेमला गेला तेव्हा त्याचे वय १८ वर्षांचे होते. त्याने सुरतपासून सानदेशपर्यंतचा बागलाना प्रदेश काबीज करून शाहजोचे काही किछे पण सर केले.

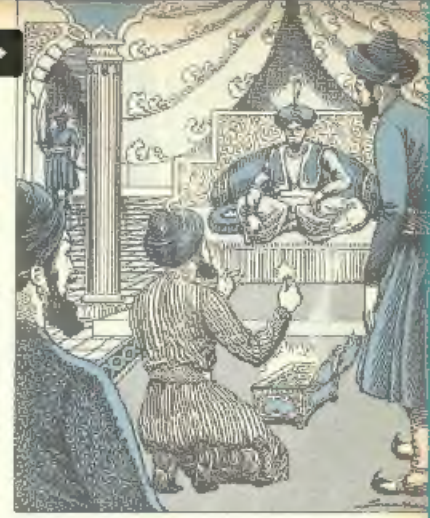
दक्षिणचा सुबेदार म्हणून काम करीत असता त्याला पैघानी लुट यासत होती. त्याहून जास्त काळजी बाटण्यासारखी गोष्ट दिंडीला घडली. दाराशिकोह याने औरंगजेबाच्या विरुद्ध कागाळ्या शाहजहान बादशाहच्या फानावर पोंचविल्या. म्हणून १६५४ मध्ये औरंगजेबाने दक्षिणच्या सुबेदारीचा राजीनामा दिला. १६५५ मध्ये त्याला गुजरातचा सुबेदार म्हणून नेमण्यात आले. आपल्या मोठ्या भावाशी पटत नसल्यामुळे औरंगजेबाला थिळीत राहता आले

नाही. १६५३ च्या सुरुवातीला तो पुन्हा सुबेदार म्हणून दक्षिण मध्ये आला. त्यावेळी तेथील राज्यव्यवस्था विस्कळीत झाली होती. आर्थिक स्थिती पण काळजी करण्यासारखीच होती. त्याच्याबरोबर दिवाण म्हणून मुर्झाद कुलीखान आला होता. त्याच्या साहाय्याने औरंगजेबाने शेतकरी व सरदार दोघांचे हित होईल अशी करवसुलीची नवीन व्यवस्था करून दिली. त्यामुळे असे सांगतात की १६५८ पर्यंत औरंगजेबाचा अधिकार ज्या टापूत होता त्या भागात पडित अशी एक सेंट जमीन देखील उरली नाही.

१६३६ पासून गोवळकोंडा दिल्लीचे आधिपत्य मानीत होता. परंतु ते राज्य नियमितपणे कर देत नव्हते. गोवळकोंडाच्या मुलतानाचा मीरजुमला नावाचा

एका भंत्री होता. त्याचा मुलतानाशी नेमतात झाला तेव्हा तो मोगलांना शरण गेला. अशा तऱ्हेने गोवळकोंडावर सारी करण्यास औरंगजेबाला दोन कारणे मिळाली.

मीरजुमलाचे खरे नांव मोहंमद समद असे होते. तो इराण देशाचा व्यापारी होता. त्याने हिरे व इतर रत्नांचा व्यापार करून अखेर पैसा मिळविला होता. नंतर तो गोवळकोंडाचा मुलतान अब्दुला कुतुबशाह याच्या पदरी काम करू लागला. तो अत्यंत चतुर व व्यवहारकुशल होता. लष्करात तो प्रधान भंत्री पदावर पोचला. त्याचा कारभार निरंकुश होता. त्याने कर्नाटक प्रांतावर स्वाम्या करून बराच प्रदेश स्वतःच्या अमलाखाली आणला. तो नांवाने राजा किंवा मुलतान नव्हता, परंतु त्याचा धाट बादशाहाला खानवील असा होता. ३०० मैल लांब व ५० मैल रुंद अशा प्रदेशातून त्याला दर साल ५० लाख रुपयांची प्राप्ती होती. त्याने आपले स्वतंत्र सैन्य उभे केले. त्याच्या सैन्याचा एक स्वतंत्र तोफखाना पण होता. मीरजुमलाची ही शोडती शक्ती पाहून मुलतान घाबरला. मुलतानाने त्याचा मुलगा मुहंमद अमीनखान

व त्याच्या कुटुंबाला कैद करून मीरजुमलाचा धाणउतारा केला. त्या रागाने मीरजुमलाने दिल्लीचा बादशाह व त्याचा दक्षिणचा सुबेदार औरंगजेब यांच्याशी सख्य करून फिछुरी सुरू केली.

औरंगजेबाचा मुलगा मुहंमद मुलतान याने आपल्या आज्ञे वारी महिन्यांत हेव ७ फेब्रुवारीला औरंगजेबावर हल्ला चढवला. लढाईत व जालपीत कोळ्याचे राज्य मोग

Removable Drive (G:) scan

No virus found

करण्याचा औरंगजेबाचा विचारास दारा आदिलशाह वारला. त्याचा १८ वर्षे वयाचा शिकोह बाने नकार दिला आणि गोवळ-कोट्याचा वेढा काढून टाकण्यांत बाबा असा हुकूम काढविला. ३० मार्च १६५६ रोजी वेढा काढून घेण्यांत आला.

गोवळकोट्याच्या सुलतानाने नुकसान भरपाई म्हणून १० लाख रुपये रॉय व रंगीर जिल्हा बादशाहाला दिला. सुलतानाच्या मुलीचे लग्न औरंगजेबाचा मुलगा मुहंमद सुलतान याच्याशी करून देण्यांत आले. सुलतानाने कबूल ही अट तोडी केली की सुलतानानंतर गोवळकोट्याच्या गादीवर त्याचा जांबई बसेल. खबरच मीरजुमला गोवळकोट्याचा प्रधान मंत्री म्हणून पुन्हा नेमला गेला.

आता फक्त बिजापूरचे राज्य उरले होते. ४ नव्हेंबर १६५६ या रोजी

आदिलशाह वारला. त्याचा १८ वर्षे वयाचा मुलगा गादीवर बसला. औरंगजेबने बिजा-पूरचे राज्य खालसा करण्याची परवानगी मागितली. कारण गादीवर बसलेला सुलतान सबत बादशाहाचा औरंग पुत्र नव्हता असे त्याने म्हणणे होते. परंतु ते बादशाहाला मान्य झाले नाही. तरी औरंगजेबने मीर-जुमलाची मदत घेऊन १६५७ मध्ये स्वारीला सुरवात केली. मार्चच्या अखेरीस बीदरचा किल्ला व १ ऑगस्टला कल्याणचा किल्ला औरंगजेबने हस्तगत केला.

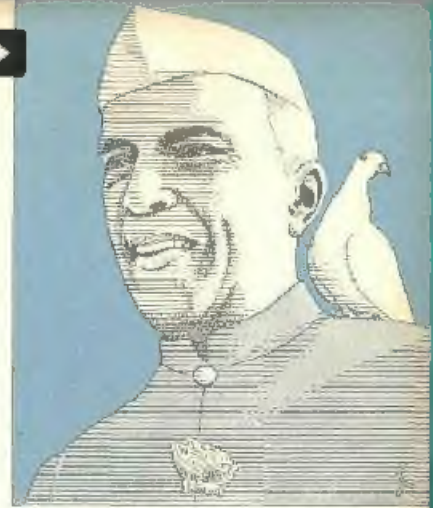
१६५७ च्या सप्टेंबर महिन्यांत शाह-जहान आजारी पडला. तेव्हा त्याच्या मुलांत गादीसाठी भांडणे सुरू झाले. आपल्या आजारापेक्षा अपमान सहन न झाल्यामुळे व मुलांच्या आजाराद्वारे दुःखी होऊन शाहजहान मरण पावला.

नेहरू चरित्र

[१५]

१९२१ साली देशभर असहकारितेची लाट उसळून आली. चळवळ वाढत चालली तशी सरकारी आयातारावर बंदी घोर आला. पणुस कपिस पुढाऱ्यांच्या हालचालीवर बंदी घालण्यांत आली. 'सरहद्द पांताचे गांधी' अथर्वल राफुमार खान यांना कैद करण्यांत आले व त्यांना तीन वर्षांची सक्त मजुरीची शिक्षा देण्यांत आली. फिलेकांनी सरकारचे नहास केलेल्या पद्धत्या सोडल्या. विद्यार्थ्यांनी शाळा व कॉलेजे यांचा बहिष्कार केला. त्यांनी राष्ट्रीय विद्यालयांत व महा विद्यालयांत प्रवेश मिळवून विद्याभ्यास सुरू केला.

कवींद्र रवींद्रनाथ टागोर यांनी सत्यग्रह व शिक्ण संस्थांच्या बहिष्काराच्या चळवळीचा विरोध केला. तरी चळवळ वणन्यासारखी देशभर पसरली. १९२१च्या काँग्रेसच्या अधिवेशनांत विदेशी वस्त्र बहिष्कार व शादीची उत्पत्ति आणि बापर या विषयी ठराव पास झाला. वारुच्या हुकानांवर पिकेडिंग सुरू

शाले. जुलाईच्या २१ तारखेस गांधीजींच्या अध्यक्षतेखाली विदेशी वस्त्रांची होळी जाळण्यांत आली.

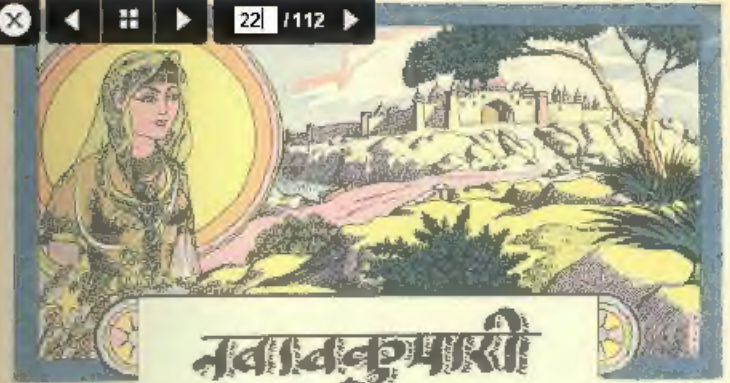
ईमज अधिकारी काँग्रेसच्या एकेका पुढाऱ्याला पचाहून तुरुंगांत टाकू लागले. सप्टेंबर महिन्याच्या सुरवातीला अह्मी बंदूना कैद करण्यांत आले. त्यांना दोन वर्षांची शिक्षा झाली. सरकारने जवाहरलालजींना खांच्या क्रांतिकारी माषणांमदल कैद करण्यांत येईल नशा पुष्कळ खपव्या दिल्या. परंतु त्यांना जवज पकडले माच नाही.

कोणते तरी पत्र कोर्टात दाखल करण्यांत आले व एका अशिक्षित माणसाने ते पत्र उलटें पल्ल वाचून त्यांतील सही मोतीलालजींचे आहे अशी साक्ष दिली. न्यायालयाचा वडिपकार काँग्रेसच्या कार्यक्रमांतला एक मुख्य कार्यक्रम असल्या कारणाने जबाबदारीची किंवा मोतीलाल दोषांपैकी कोणीच बचावाचा यत्न केला नाही." खटला चालू असता मोतीलालजींची चार वर्षांची नात दंडिरा कोर्टात त्यांच्या मांडीवर बसून होती. कोर्टाचा प्रथम अनुभव इंदिराका हाच.

शिक्षा ऐकल्यावर मोतीलालजींनी आपल्या साथी कार्यकर्त्यांना या शब्दांत संदेश दिला—“मी व माझा प्रकुलता एक मुख्य देशासाठी तुरुंगाची पायरी चढत आहे. सहसनाची स्वयंसेवक भर्ती करा. स्वराज्य मिळेपर्यंत अनत्याचारी असहकाराची नळवळ

चाळ राहावी पाहिजे. भारतांत स्वतंत्र्यांच्या देवतेचे एकच देऊळ आहे आणि ते म्हणजे तुरुंग ! सर्वांनी तैथील तीर्थयात्रा करावी.”

१९२१ च्या डिसेंबर व १९२२ च्या जानेवारी महिन्यांत २० हजार लोक तुरुंगांत गेले. तुरुंगांत जाणारे लोक मुख्य करून संयुक्त प्रांत व बंगाल तपले होते. काँग्रेसचे कार्यकर्ते व पुढारी तुरुंगांत गेलेच. परंतु आक्षेपांची गोष्ट म्हणजे, काँग्रेसही ज्यांचा काही एक संबंध नव्हता अशा अनेकांचा पण तुरुंगांत टाकण्यांत आले. तरुण युवक व मुले आनंदाने पोलीसांच्या कारांत बसत आणि उत्तरायला तयार नसत. नांवाशिवाय जितक्या कोणाचा कारां देण्यांत येत, त्याहून जास्त लोक कारांत बसून तुरुंगांत जात. तुरुंगाच्या अधिकाऱ्यांना पेच पडे की कोणाला ठेवायचे व कोणाला सोडायचे !

[२]

जगतसिंहाने एक दोन नव्हते अनेक गोष्टी सारखा शिरला होता आणि पठाणांचा युवाजाला साजणार नाहीत असा कैदी झाला होता. आपल्या कर्तव्याची केव्हा असे राजा मानसिंहांना वाटले. जाणीव नसणारा आपल्या कुळाची मान-

अनेक शूर सरदारांसमक्ष जगतसिंहाने आपल्या पित्यासमोर अशी प्रतिज्ञा केली होती की पांच हजाराने सैन्य दिल्यास पठाणांना सुवर्णरेखा नवीच्या पलीकडे पिटा- खून लावीन. इतकी जबाबदारी आपल्या शिरावर घेतल्यानंतर ते काम सोडून अर्धा रात्र उलटून गेल्यावर तो आपल्या भेमकेला मरणापूर्वी कतबखानाने जगतसिंहाला मान-

मेठण्यासाठी परक्यांच्या किल्ल्यांत बोरा- सिंहाकडे सोयी करून देण्यासाठी धाडले

होते. मुलाने मुचविलेक्या संधीच्या अटी मानसिंहाने मान्य केल्या. कारण पावसाळा संपल्यानंतरच सैन्यवृत्तानाला सैन्य घेऊन मानसिंहाच्या हातामगली युद्ध करण्यास येणे शक्य होते. म्हणून नवीन युद्धाला तोंड फोडण्यापेक्षा संधी करून येणेच श्रेयस्कर होते. संधी झाल्यानंतरच नवा नवाब मुल्हानखान याने आपला सन्धे व सेनापती उस्मानखान यांच्याबरोबर येऊन मानसिंहाला मोठमोठे नजराने दिले. मानसिंह फार खूप झाला. पाटण्याला गोंगल सैन्य परत नेण्याचे ठरविल्यावर मानसिंहाने

आपला एक स्वःचा मुलगा जगतसिंह यांच्यावर काहीच जबाबदारीचे काम टाकले नाही, याचकून जगतसिंहाच्या गुन्हाची चवकशी करण्याचे त्याने बनात ठरविले असल्याचे दिसत होते.

त्यानंतर जगतसिंहाने बापाच्या मनाविरुद्ध अनेक कामे केली व त्यामुळे त्याच्या क्रोधाग्नीत तेल ओतले गेले. एकतर बापाला फक्तविश्याशिवाय तो सत्कारणच्या विरुद्धात गेला. त्याच्या परवानगीशिवाय तिळोचमेशी त्याने लग्न करून घेतले. लम्बाला तिळोचमेशी नातेवाईक मंडळी व नवाबाची मुलगी आयश्या आपल्या दासीबरोबर हजर होती. परंतु त्याने वडिलांना बोलवणे पाठविले नाही की त्यांचा आशीर्वाद पण मिळविला नाही.

त्याने दोन हुका केल्या हेत्या. वडिलांना फक्तविश्याशिवाय लग्न करणे ही पहिली चूक व ते तिळोचमेशी करणे ही दुसरी चूक. त्याची आणखी एक चूक होती. त्याने मोगलांचा एक मुख्य सरदार असून आपले कर्तव्य व जबाबदारी ओळखून न्याय केले नव्हते. तो मोगलियासांत गुरुरुद्ध गेला होता. त्याचे सैन्य दारुकेदार येथे पडत राहून होते. पण त्याला त्याची कण फिकीर नव्हती.

मुलाच्या या बेजबाबदारपणाचा मानसिंहाना मनस्वी राग आला. त्याला त्याबद्दल कडक शिक्षा द्यावयाचे मनाशी ठरवून त्याने सर्वांसमक्ष सैन्य पाठवून मथुरासिंहाला आज्ञा केली होती की "जगतसिंहाला मृत वा जिवंत जसा मिळेल तसा आपून हजर करावे." त्याप्रमाणे मथुरासिंहाने छैलेधराच्या देवळाजवळ त्याला कैद केले. ज्या देवळात जगतसिंहाची मणक्या सुरू झाली होती तेथेच ही संपणार की काय असे भासत होतं.

मुलाच्या अपराधाबद्दल चवकशी करण्यासाठी मानसिंहाने आपला दरबार मुद्दाम बोलाविला. मानसिंह एका उच्च जागेवर बसला होता. त्याच्या दोन्ही बाजूला प्रमुख अधिकारी रांगेत बसले होते. वतवारात खनासून गर्दी होती. पण टांचणी पडली तरी तिचा आवाज ऐकू येईल इतके निस्तब्ध सर्व बसले होते.

"कैदाला हजर करण्यात यावे." मानसिंहाने फक्त्या आवाजात आज्ञा केली.

अनेक सैनिकांच्या मध्ये मान त्याला करून जगतसिंह इकडकू येऊन बापासमोर उभा राहिला. मानसिंहाने त्याला "कैदी!" होऊ नये."

म्हणून संबोधन करून प्रथम त्याच्या व्यक्तिगत व वैयक्तिक दुर्बलताबद्दल चवकशी होईल व नंतर त्याच्या राजकीय गुन्हाची चवकशी होईल असे सांगितले.

एक वृद्ध मोगल अधिकारी समेत उभा राहून व खून मुजरा करून म्हणाला- "महाराज! एक निवेदन करू इच्छितो. या तरुण मुलाला त्याच्या सर्व अपराधाबद्दल माफी करावी. त्याच्या व्यक्तिगत हुका मुख्य करून कौटुंबिक व धर्तुती आहेत. तरी त्याची जाहीर चवकशी उभा राहिला. मानसिंहाने त्याला "कैदी!" होऊ नये."

“त्याच्या व्यक्तिगत चुका कौटुंबिक व राजकीय स्वरूपाच्या आहेत व दोन्हींना प्रत्यक्ष संबंध आहे. म्हणून कोणी येथून जाण्याची जरूर नाही. चवकशी येथेच होणार व जाहीर सर्वासमक्ष होणार!” मानसिंह म्हणाला. वृद्ध अधिकारी खाली बसला. बानसिंह पुढे म्हणाला—“कैदी! मी विचारीन त्या प्रश्नाचे सरळ उत्तर दिले नाहीत तर तो तुझा नवीन शुद्धा ठरेल.”

तेव्हा जगतसिंह स्वामिमानपूर्वक मान सादर करून म्हणाला—“महाराज! हे सांगण्याची गरज नाही. जगतसिंह आपला

जीव वाचविण्यासाठी खोटे बोलणार नाही.”

“तू वीरेंद्रसिंहाच्या अंतपुरात एका खोलीत एक खोबरोबर असतांना तुला पठाणांनी कैद केले, ही गोष्ट खरी का?”

“होय खरी आहे!”

“तू पठाणांच्या कैदेत असतांना कतख-खानाची मुलगी आयशा तुझ्यावर प्रेम करू लागली ही गोष्ट खरी आहे का?”

“या प्रश्नाचे उत्तर ओढे लांब बावे लागत आहे. दबावकुमारी आयशाने, मी आजारी असतां माझी जगण्याची आशा

हकीमांनी व वैद्यांनी सोडली असतां हाते-सामखी व बाहेरीलवारखी निवाभावाने माझी सेवा गुशूपा केली. स्वार्थ बुद्धीने तिने माझी सेवा केली असेल असे मला वाटले नाही. परंतु त्यानंतरच्या एका घटनेवरून तिचे माझ्यावर प्रेम होते हे मला पळले. पण तिचे प्रेम न स्वीकारू शकल्यावर मला फार वाईट वाटले.”

“त्याच मुळे तुझे उस्मानखानाशी द्वंद्वयुद्ध झाले होते?”

“उस्मानखानाचे जावशार प्रेम होते. तिच्यावर प्रेम असणाऱ्या दोघांनी जिवंत

राहतां कामा नये असे त्याला वाटले व म्हणून त्याने मला द्वंद्व युद्धास आवाहन केले.”

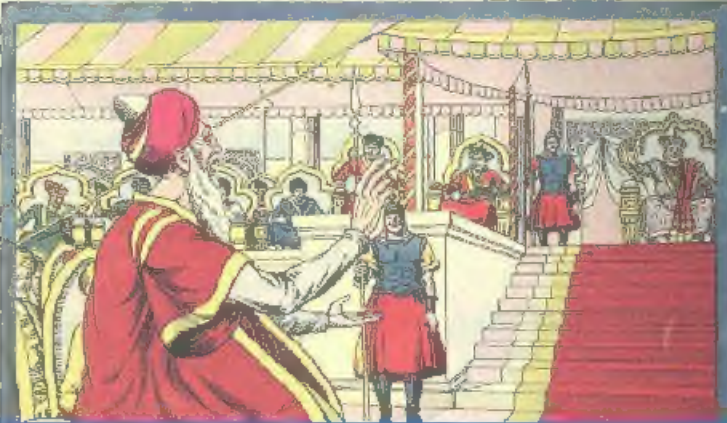
“तू मधून मधून नवावाच्या मुलीकडे पत्र पाठवीत नव्हतास?”

“एकदां पाठविले होते.”

“कधी तू स्वतः तिच्या भेटायला गेला होतास?”

“गेले होते. एकदां शेवटची भेट घेऊन तिचा निरोप घेण्याच्या हेतूने गेले होते.”

“भेटल्या शिवायच तिने तुला परतवले होते ना?”

म्हणाला—“महाराज! आपण एक शासक आहात, एका राज्याचे अधिपती आहात व माझे वडील आहात म्हणून मी आपला आदर व गौरव करतो. कोण दुसऱ्याच्या तोंडून मी हे शब्द ऐकले असते तर मी तत्क्षण त्याचे डोकें उडविलें असतें. वीरेंद्रसिंहाच्या मुलीशी मी देवाघर्षाला साक्षी ठेवून धार्मिक रीतीनें लग्न केले आहे. अधीसमस मी तिला सहधर्मिणी म्हणून स्वीकारले आहे.”

मानसिंहाने सर्व अंग रागाचे भर भर कापूं लागले. तो जोरानें ओरडला—
“राजपूत कुळगार, पापी! तुझ्या तोंडांतून जे हे शब्द निघाले आहेत त्याबद्दल तुझी जीभ कापली तरी ती बूक होणार नाही. तुला लाजलज्जा काही आहे की नाही? वीरेंद्रसिंहाची मुलगी तुझी बायको? जो वीरेंद्रसिंह माझ्या अंतःपुरांत एका दासीच्या मानें लागून नाकऱ्याचा वेश करून शिरछा होता व एकडला गेल्यावर त्या दासीशी त्याला लग्न करविलें लागले. तो नीच व पापी तुझा सासरा? आणि तो नीच जातीची बाई विमला तुझी सावत्र सासू? जगाचा जणुकाही मडक उडून गेला. तुझी ल्हाची बायको कोणाची मुलगी

आहे! तिची बाई कोणाची मुलगी आहे! ती कोणाची नात आहे! भाहीत आहे का तुला! ती अभिरामसामी आहे तुझ्या बायकोचा आता, म्हणजे आईचा बाप शशिदोश्वर. सर्व पापकर्म फारून जाणं सन्यास वेडून व परमज्ञानी असल्याचें दोग करून जगभर उबलें माथ्यानें हिंडत आहे. हे सर्व तुझे नातेवाईक! तुझी बुद्धि इतकी अष्ट कक्षी झाली! वीरेंद्रसिंहाच्या मुलीला तूं बाई म्हणून ठेवून घेतले असतेस तर तो अपराध एकवेळ क्षम्य ठरला असता. मला आपला शत्रू समजून माझ्या परवानगीची पर्वा न करतां तूं हें लग्न केलेस. तूं माझा मुलगाच नाहीस. तूं मानसिंहाचा मुलगा आहेस असें फोडें बोललास तर तुझा शिरच्छेद होईल!”

दरबारांत धमलेले सर्व लोक गप्प बसले होते. चकार शब्द बोलण्याची कोणाची छाती आली नाही. त्यानंतर मानसिंहानें जगतसिंहाच्या राजकीय अपराधांची चव-कवी सुरू केली. म्हणाला—

“तुझ्या राजकीय अपराधाबद्दल मी तुला कांहीं प्रश्न करीत आहे. तूं बादशाहाचा एक दरबार असून व तुझ्या शिरावर एका विशिष्ट कानाची जबाबदारी असतां किडे-

दाराच्या आज्ञेशिवाय रात्रीच्या वेळीं घोंरा-सारखा किल्ल्यांत कडासाठी शिरछा होतास?

जगतसिंहाची मान सार्खी होती. त्याच्या तोंडांतून कांहींच उत्तर आले नाही.

“आपले सैन्य कोठें तरी सोडून व पटाणांना पिटाडून लावण्याचे स्वतः घेतलेले काम सोडून एका बाईच्या नादीं लागून तूं किल्ल्यांत गेला नव्हतास?”

जगतसिंहानें उत्तर दिले नाही.

“पटाणांनी तुला नोहले तेव्हां तूं माझ्या मोगलांच्या मुख्य सेनापतींच्या हुकमाची बाट कां नाही पहात राहालास?”

“त्याचे एक वारण होते.”

“इतके सर्व पडले तरी तूं जणतोस की तुझ्या मनांत तिच्या विषयी प्रेमांकर उपनला नव्हता; व फक्त तिनेच तुझ्यावर प्रेम केले होतें?”

“मी खरे तेंच सांगितले आहे. विश्वास करणें किंवा न करणें महाराजांच्या इच्छेवर अवलंबून आहे.”

“वीरेंद्रसिंहाची मुलगी तुझी ठेकलेली बाई आहे का?”

तो प्रश्न ऐकून जगतसिंहाच्या सर्व जमातीची बाई विमला तुझी सावत्र सासू? जगाचा जणुकाही मडक उडून गेला. तुझी ल्हाची बायको कोणाची मुलगी

त्या प्रश्नाला एण उत्तर आले नाही.
“सर्व सरदार आपापले सैन्य घेऊन निघाले तेव्हा तू त्यांच्याबरोबर कां नाही येऊस ?

त्याचेदेखील उत्तर आले नाही.

“हुकामानिगर, नावशाहाचे कांहीं काम नसतां तू आपला वेळ व्यर्थ कोठे व कां घालवीत बसला होतास ! आतां तोड कां नाही उघडीत ! स्त्रीळ बसली आहे का ? तुला एकच शिक्षा बावी झगेल आणि ती म्हणजे शिरच्छेद !”

तो वृद्ध भोगल सरदार पुन्हां उभा राहून म्हणाला—“महाराज ! माफी करावी ! घुबराज आपले बिरंजीव....” तो बोलत असतां मध्येंच मानसिंह म्हणाला—“हा नीच ! माझा मुलगा ? माझा याच्याशी कांहीं संबंध नाही.”

“ठीक ! सरी धर्म आहे कां नाही. घुबराज वजून रुहान आहेत !” असे म्हणत तो वृद्ध भोगल स्वार्थी बसला.

मानसिंह कांहीं वेळ मान खाली करून विचार करीत राहिला. नंतर म्हणाला—“अपराधी ! तुला एकच शिक्षा आहे, मृत्युदंड ! तुझ्या बयाकडे पाहून तुला जन्मठेप तुलगावासाची शिक्षा देत आहे.” नंतर शिपायांना म्हणाला—“याच्या अंगावरची उंची वस्त्राभूषणें काढून थाला कैद्याचा वेश्च घा आणि याला माझ्यासमोर माखळ-दंडाने बांधून घेऊन जा !”

सैनिक मानसिंहाच्या आदेशाचे पालन करीत असतां सर्व दरबारी मान खाली घालून उभे होते. कित्येकांच्या डोक्यांत आंसवे आली. जगतसिंह दृष्टीवाळ झाल्यावर दरबार बरखास्त झाला. (पुढे चालू)

नुकसान भरपाई

विक्रमाकाने इष्ट सोडला नाही, तो सोडावचळ गेला. पेत खांद्यावर काढून घेतले व मोनपणे श्मशानाच्या दिशेने निघाला. तेव्हां पेटांत बसलेला पेटाळ त्याला म्हणाला—“राजा, तुला पाहून मला त्या सालंकीबधूची आठवण येते. त्यांनी यक्षदलाला नुकसानभरपाई देण्यासाठी अनेक प्रकारचे कष्ट सहन केले होते. त्यांची गोष्ट मी तुला सांगतो, ऐक.” असे सांगून त्याने गोष्ट सांगायला सुरुवात केली.

ब्रह्मदेवाच्या पश्चिमेकडील किलाच्यावर तारा नांवाचे एक नेट होते. त्या नेटावर एक राजा राज्य करीत असे. दर वर्षी दक्षिणेकडील द्रम्यु नांवाच्या राजाचे सैन्य येऊन त्याच्या राज्यावर नानाप्रकारचे अत्याचार करीत. दर उलळी मार्गे, जाल्या-

पेटाळाच्या गोष्टी

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

32 / 112

पुढारी त्यांना मिळत नव्हता. म्हणून पराक्रम असून तो निरुपयोगी ठरत होता.

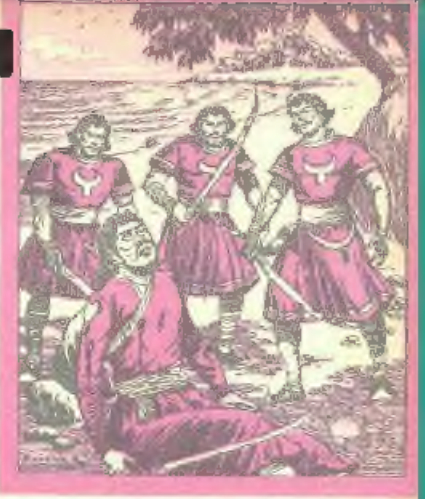
एकदा यक्षद्वीपांतून एक तरुणवीर ताराद्वीपांत आला. तसा तो बूळ गड्याची ताराद्वीपांतलाच होता. परंतु बघलेक त्याला म्हणवणी आपल्या देशांत घेऊन गेले होते. तेथेच त्याचे शिक्षण झाले व त्याने युद्ध-कलेचा अभ्यास केला. त्याने यक्षविद्या देखील शिकून घेतली. बरोबर येताना तो 'गुह्यतारा' नांवाची युद्धगोष्टी व 'अनुजिता' नांवाची तरुवार घेऊन आला.

त्या तरुण वीराचे नांव यक्षवत्त जसे होते. त्याचे आईवडील ताराद्वीपांतच राहत असत. एकदां दसू येणार अशी बातमी ताराद्वीपांत पसरली. हाहाकार उठून गेला. यक्षदत्ताने आपल्या वडिलांना त्याचे कारण विचारले तेव्हा त्याला दसू कं वसूल करण्यासाठी येत असल्याचे कळले.

ते ऐकून यक्षदत्ताला आश्चर्य वाटले. तो राजाकडे गेला व म्हणाला—“महाराज! दसूंचा अत्याचार किती दिवस सडन करणार! त्यांच्याशी युद्ध करून त्यांचा पराभव केल्याशिवाय मानगार नाही. आपण युद्धाची तयारी करावी. नाही तर ती

कामगिरी करण्याची अनावधानी माझ्यावर टाक! कुठची खोड मोडल्याशिवाय आपणाला किंवा मजला सुख मिळणार नाही.”

बराचवेळ मार्गेपुढे करून होवती एकाच यक्षराजाला परवानगी दिली. ताराद्वीपांतील शूर वराक्रमी लोकांना एकत्र करण्यासाठी त्याने आपल्या मित्रमंडळींच्या हाती देशभर निरोप पाठविला. त्याचा बाप पण त्याच कामासाठी गेला असतां साल्की वंशाच्या तिसां मार्वडांनी लढाजुपणें त्याचा वध केल्या. यक्षदत्ताला ती गोष्ट कळली नाही. तो युद्धाच्या तयारीत गर्क झाला होता. कोठी दिवसांनी दसू कं वसूल करण्यासाठी आले. यक्षदत्ताने पुरी तयारी करून त्यांच्याशी युद्ध केले व त्यांना पिटाळून लावले. ते देऊन दसू राजा रागावला. त्याने ताराद्वीपावर स्वामी केला. यक्षदत्ताने त्यांच्या युद्ध तोंडा बुडवून टाकल्या. दसू सैनिक व यक्षदत्ताचे अनुयायी यांचे युद्ध झाले. यक्षदत्ताने आपल्या 'अनुजिता' शस्त्राने शत्रु सैन्याचा संहार केला. अशातच ते त्या युद्धात त्याला वध मिळाले. साल्की कुळांतील वीरांनी पण या युद्धांत पराक्रम गाजविला व यक्षदत्ताला जवळ मिळविताच सहाय्य केली.

युद्ध संपल्यावर यक्षदत्त आपल्या वडिलांशी गेला तो आईवड्यांची शतशी कळविण्यासाठी गेला तेव्हा त्याला त्याच्या वडिलांचा खून झाल्याची बातमी कळली. त्याचे रक्त उसळून आले. आपल्या वडिलांचा दाहसंस्कार संपवून तो परत आला त्या वेळी राजधानीत विजयोत्सव होत होता व राजा त्या आनंदांत गर्क झाला होता.

तो सरळ दरबारांत गेला व म्हणाला—“महाराज! मला एक गोष्ट आपणांला विचारावीशी वाटते. सरला, कोणी आपल्या वडिलांचा वध केल्यानी गोष्ट

मार्गे व चुलीमार्गे कर वसूल करून घेऊन वर कर दिला नाही तर ते दसू खटभार करून गाळगोळ करतील अशी भीति राजाला वाटे. म्हणून तो निमूटपणें ते मागतील तो कर देई. त्या कराचा भार प्रजेला असह्य झाला.

दसू क्रूर व असह्य होते. त्यांच्याशी युद्ध करून त्यांचा पराभव करणें कोणाला शक्य नव्हतें. सर्वांत जास्त त्यांची भीती वाटे ती राजालाच. प्रजेस शूर पराक्रमी लोक नव्हते असें मुळीच नाही. परंतु त्यांची शपटनाकरून शत्रूला तोंड देणारा कोणी

आपल्याला कळली तर आपण त्याला काय शिक्षा कराल ? ”

“ त्याचा शिरच्छेद करीन ! ”

“ गाईच्या बडिलांचा अमानुषपणं घड करणारे आपल्या दरबारांत इतरकडेच. त्यांना योग्य ती शिक्षा झाली पाहिजे, आपणांजवळ नाही अशी विनंती आहे. ” यशदत्त म्हणाला.

“ सांग त्याने तोंड ! मी त्याची नक्कली करून त्यांना शिरच्छेदाची शिक्षा देतो ! ” रावळ म्हणाला.

“ मला त्याच्या शिस्तबद्धाची गरज नाही. त्यांनी त्यामधून नुकसान भरपाई करून

दिली तरी पुरे आहे. ” यशदत्त म्हणाला. लगेच तिथे सारंगी बंधू उभे राहाले व त्यांनी विचारले : “ नुकसान भरपाई ! काय पाहिजे तुला ! ”

“ तीन बेलफळें, एक चमक्याची पिशवी, एक माळ, एक कुक्याचे पिंजें व एक तवा ! ” यशदत्त म्हणाला.

“ यांत सारंगीने काही तरी गूढ हेतू दिला आहे. नाही तर तुं आपल्या शाण्याच्या बंधावद्ध ही सामान्यशी नुकस्तान भरपाई मागितली नसतीस. ” थोडा सारंगी बंधू म्हणाला.

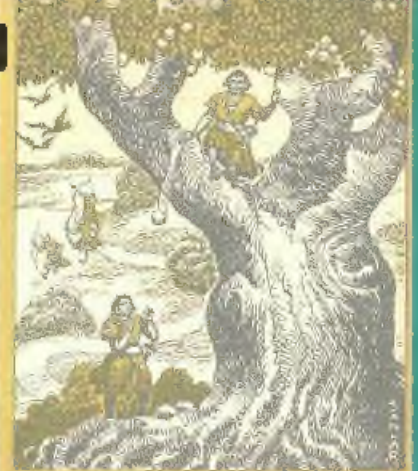
यशदत्त म्हणाला : “ तरमग ऐक ! मी जी बेलफळें मागत आहे तीं पूर्वेकडील वेरांतल्या एका बागेत मिळतील. त्यांचा रंग सोनेरी आहे. तीं माणसाच्या डोक्याएवढी आहेत. मधासारखी गोड आहेत. तीं त्याच्याने जसमा भरून येतात. रोग वृक्ष होतात, मानच्याची पिशवी मागितली ती यवन-द्वीपाच्या राजाकडे मिळेल. त्या पिशवीचा तुसला लक्ष्मी झाला तरी मोठ्याठे काजर बरे होतात व जखमा भरून येतात. मला मोगळद्वीपाच्या राजाकडे आहे. त्याच्या टोकाचा लक्षां झाला तरी सखी करणारा

बांदोबा

तत्काळ भस्म होऊन जातो. त्या मात्यांभूत सारंग्या ठिणव्या उडत आसतात. म्हणून तो साक्षा नेहमी एका पाण्याच्या टापांत ठेवण्यांत येतो. कुक्याचे पिंजें सक्षमद्वीपांत आहे. त्याला पाहाण्याबरोबर वाघा-सिंहासारखी क्रूर धापडे पण पकून जातात. तवा बायलद्वीपांत आहे. तें द्वीप कोठे आहे हें कोणाला माहीत नाही. तें द्वीपच आहे. पण समुद्रांत आजवर कोणाला तें कोठे आहे हें कळले नाही. एवढी गुप्तताय भरपाई करून दिलीत तर तुम्हांला दुसरी कोणतीहि शिक्षा करण्याची गरज नाही. ” यशदत्त म्हणाला.

सारंगी बंधूंनी परस्परशी विचार करून काही तरी उरविले आणि मोठा भाऊ म्हणाला : “ वाही एवढी नुकसानभरपाई करून घ्यायला तयार आहो. पण एका अटीवर तूं आपली ‘ जळतारा ’ नांवाची युद्धनौका घ्यावीस. ” यशदत्त त्याला वचकू झाला.

सारंगीबंधू ‘ जळतारा ’ जहाजांत वसून निपाळे. यशदत्तानें नुकसान भरपाई म्हणून जें काही मागितलें होतें तें सद्दतीं साध्य नाहीं हे त्यांना माहीत होतें. परंतु त्यांचा

उत्साह दांडगा व शौर्य आणि साहस तर काही विचारांचे नका पसें होतें.

प्रथम ते पूर्वेकडील वेरांत गेले. तेथें त्यांनी सोनेरी बेलफळें पाहिली. त्या झाडांमालीं तीन पाहारेकरी पाहारा देत सज्ज उभे होते. कोणी तिकडे पाऊल टाकलें कीं त्यांचा बाण सुटलाच असे ते तयार उभे होते. म्हणून सारंगींनीं एक युक्ती केली. त्यांनीं तीन ससाणे त्या बाजूला सोडले. त्यांना बारण्यासाठी पाहारेकरी बाण सोडणार पण तेव्हांत ते ससाणे दुसऱ्या बाजूला वळले. त्यांना डार करण्यासाठी पाहारेकरी तिकडे

राजा म्हणाला "या स्वतंत्रिक तुम्ही काय वाटोपचें वें लागून आला ही दिशवी अन्न मीने पाहिले तर देवी पण दिशवी मिळवाय नाहीं. १ लाच्या हुकमानें राजाचें जिवारें दिशवीन भोव्याची नाणीं भरू लागला तेव्हा मालकीं श्रुपेकरी पकडिनें शिपायाला ठार करू दिस्यानें ते दिशवीं घेवली आतां किं पकडू मेरे

अन्तारा ' जहाजांत ते पुढें पयसाम निघाले मालकीं पण वेंचल्यावर त्यांनीं दंडित करीया अण धावण करू अणि राजाच्या दखारांत गेले त्या राजाला म्हणजे

'आम्ही ताराहीगाने राहवारी व दखारा' कळी अक्षोत. धरंदन करान जाणव्या देशान आलो आहो.' राजानें तयस दखार दखून त्यांचा सत्कार करून रात्रत आपल्या राज्यातील आहारी कारक गर्व वस्तु त्यांना दखविण्याची व्यवस्था केली त्यांना तो दिवित्र शासक वण दान एका मालकीं श्रुपेनें तो माला त्यांच्या टपानुत वाहेर कडदखारांत त्यांना उणव्या म्हू लागल्या राजा मोहकल-"हाण तयस माल त्या मालकीं श्रुपेनें मालकीं श्रुपेनें राजाचे ऐकले वाही व त्या मालकींन खत ने

गहन करीत ते महाजावर येउन पोचले ना आता पणत मिळविण्याच्या मटपरीत माल राजा ठार झाला.

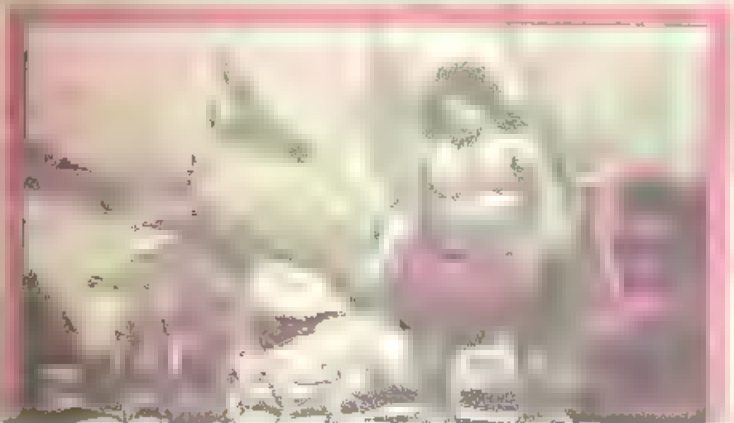
आतां रासम द्वीपांत जाऊन कुव्याचे पण आणाव्याचे काम होतें प्रत्येक कनू त्यांच्या माली त्यांना जिवार उदार होऊन त्यांच्या कजावा लागला होता. या लेपेन याच जास्तच भीती वाटत होती परंतु त्यांच्या यक्षदत्तानें मागितलेली महत्वाची माल मिळवून देण्यासाठी पुन्हा आपला जीव धोक्यात घालायचें मनाशी ठरविले, परंतु त्यांनीं भीती वाटली होती त्याच्या विरुद्ध ते

कुव्याचे पिडूं पकळ आपणें त्यांना कळीण ठरलें नाहीं. राक्षस राजांमैं त्यांना विचारलें-

"तुम्हांला काय पाहिजे? तुम्ही साले कीच ना?"

सालंकी बघून तो पय ऐकून वाक्षर्य वाटले. म्हणाले-"तुमच्याकडे वाषा सिंहांना देखीक भीती वाटेक असें कुव्याचे पिडूं आहे. तें आम्हाला हवें आहे."

"चेऊन ना. तुम्ही आतां पर्यंत शौर्य व माहस दाखवून जीं जीं कामें केकीत, त्यांनीं आम्हांला कल्पना आहे. म्हणून गुण्या गोविंदानें तें पिडूं देण्याचें आम्ही ठरविले

माहीत वाहे यया जिवीतिल त्याका माहीत नव्हता. राहण रावले त्याका एवढे मात सांगून उरले हात का ते समजून कोठे तरी शोध करून त्याला पाव्यात आहे तेथे सोडवाळे व भद्राचलित राहून राहणाला

सालकी बंधूला विचार करून घेत त्या राहणाला वावयाचे जिवित जे काही मात पुरवत निघाले आहे तेवढ्यावर यशदाच्या मनाने राहणाला जे + ते राहणाला एवढे हेतु होता. त्याने इतर समुद्र विदेश काय हे माहितले होते परंतु त्याची विशेष काय हे माहितले नव्हते. त्या त्याने हे हे कोणचे व ते त्याच्या गोपाय वावयाचे

सालकी बंधू त्या राहणाला घेतले त्यानी यशदाच्या बंधूपाळे, यशदाच्या पिकली + ला व कुण्याचे पिकु दंडन विचारले- "तुम्ही सकात प्रसाई झाला न?"

"दास्यद्वीपाने त्या काठे मिळाले आहे." यशदाच्या विचारले

अर्थातच सालकी बंधूला जलतारा नद्या मागून घेऊन पुढां यशदाच्या जिथे आहे यशदाच्याने सालकी बंधूला आणून दिले व वस्तु राजाच्या दिल्या व म्हणाला "महाराज! कृपया परागत झाला परंतु

ते जे स्वयं बसणार नाहीत पुन्हा एक ते सैन्य जेथे करून खात्रीने घ्यावी व त्यांना जिकण्यासाठी वा सर्व वस्तु पडतील. म्हणून ठेवून घ्याव्या."

सालकी बंधू सुवर्णद्वीपाने जाऊन काही राहणाले व तेथे त्यांनी समुद्राच्या राहण्याची विद्या शिकून घेतली. यशदा बंधूनी मागून समुद्राच्या तळाशी व राहणाला शोध केला व शेवटी त्याला शोधले. तेथे बेट समुद्राच्या पोटात वसत फूट खोल होते वण आजूबाजूला वस्तु पाय सहस्रावधि फूट खोल होता व त्यात अनेक राहण राहत होते

सालकी बंधू रात पडल्यावर त्या वेष्टाने जाऊन एका घरात गिरले व त्यात जो वस्तु यशदा सामळला तो घेऊन ते आले व बंधूने जेत असता दावा राहणांना याने पाहिले व त्यांचा पाठलाग केला. रात सालकी बंधूला त्यांनी घस्ते व जागृत सुरू केली. परंतु तिसऱ्या भायाने त्याला राहणांना ठार केलें. तिथे जलतारा नद्यावर येऊन पोचले.

तो "जलतारा" नौका होती तरी न पडला यशदाच्या आज्ञेने ती जमिनीवर

देखील चाले, म्हणून सालकी बंधूच्या आज्ञेने ती पाण्यातून वाहेर येऊन बेट राजावाळ्यापर्यंत गेली

सालकी बंधूनेल सोळा भाऊ तवा यशदाच्या हातांत बेट असतांना म्हणाला "तुम्हा असांनून आज आम्हाला सुखी मिळत आहे. या प्रकृतांत आम्हांला यश मिळाले. पण कष्ट इतके सहन करावे लागले की तुम्हासमेतच आम्ही इहलोकाची यात्रा पण संपवीत आहो." असे सांगून तो वस्तु होऊन पडला. त्याचे दोघे भाऊय वस्तु होऊन पडले.

यन्तु यस्मिन्नेति स्मरेत् स्यात् सामान्याभ्या
विशेषाभ्यां स्यात्वा ज्ञेयम् पुनरुक्त्यावगच्छ
जन्मम् मरणम् यत्किञ्चिन्त्यान् पुनरुक्त्या
मिदं ज्ञेयम्

शिवर गाय सांख्य वेदाङ्ग
"बापाना वक्ष कर्माणां प्रथमं यत्तु द्वि-
तु वक्ष्यमाणं मन्त्रं तन्मयं तन्मयं
यान् जीवन्तान् का विन्ते यान् उतर-
साधनं भवेत्तु त्रिंशे मासोऽथ न न न
परिणामं पुत्रा परदारं अथैव पुत्र्या वापराया
धाम प्रकृतं तन्मयं पुत्र्याच पायावर लो-
ला नील"

त्यावर विक्रमादिच म्हणाला " बंध-
नच नव्हे मनात धाडली वस्तुच प्ररण यावे
असे होते याला पर्यायि शब्दाच नाही लोको-
संगने नर समकक्षने म्हण्टायाच" ॥ तेरा-
दीपाच्या गजानने त्याचा अधिपत्य केला

त्रिभुवा. काण वसुधादेयै नाराई पाव
 तनेव अक्षय ह ने. त्याने प्रातिपदिका
 मुक्तावले भरवाई नाम द्वीपाच्या मध्यात
 उपयोगी पद्मपात्र वसुधोचर होती. मातकी
 लक्ष्मी नारायणी पादोपाध्यायिका तेनु त्यान
 पावय याच अक्षय होती ह श्रम हस्तोपायका
 काह पावु तारा द्वीपात गृहपार करी
 तीर वाराह होपाकल्या राक्षसाचा परभव
 करणार अहेत हे कथनोपाच दण्डु ना
 द्वीपवर्णे वाकल्या नवनें पादोपाय
 हिमल कण्ठात नाहत ह इंग्रज त्याने
 मुस्ये होता पणुल मुल्लापावने वसुधवा
 देव तारा द्वीपाच म्हा करणे ह होत
 हेंच तरे"

वशा एवार्थे एवार्थे योन एव दोषः
केतव्ये एवार्थे पुनः जलजल जल व जलजल
जलजल जलजल जलजल जलजल

॥

कशी येथें फारपूर्व श्रीधर नावाचा एक
तम्या यवक रहात असे अह्मदनगरीन

त्याने आईबाप बाले, धरंजु मेहनत करून
 त्याने न्याय व नीतीचा अभ्यास करून
 राजागण मोठ्या हुशार नोकर मिळविली,
 त्याने त्यांना लक्षात विचार करून आपल्या
 एका उपा मित्रमंडलीस ती मोष्ट सांगितली
 त्याच्या एका मित्रांना चककणी करून एका
 त्याच्यापाठीस मुलीस मुचविली
 त्याच्या हुशार व देशगरी आहे
 त्याच्या असा त्याचा आदर
 त्याच्या लक्ष्मी त्याच्या वापराकडे
 त्याच्या ते मानतील यांत मला तरी कोणतीच
 शक्यता नाही. आन रात्री मी त्यांना भेटतो
 त्याच्या उर्ध्व काय ते सांगतो तू उद्या
 त्याच्या मल मणिकर्णिका घाटावर भेट, मी

तुझी वाट पाहतो, तू आधी आलास तर
तू माझी वाट पहा "

श्रीपरल बराच वेळ क्षीपच लागली नाही
 व केव्हा डोळ्यां लागला तो त्याला कळला
 नाही. उठून पाहतात तो बाहेर छान जेड
 ना. यत्न = हा हाहाला व किती वाजले
 आहेत वे. पाहण्यापूर्वीच धावत भणिकर्णिका
 पाहिले. ल. म. तेथे त्याचा मित्र नव्हता
 त्याने उठून गेला. होतं व त्याला बाहेर
 की उवाडले. तीन वाजण्याचा सुमार होता
 इतक्यांत मित्र येणार जाही घाटावर नुसतं
 बसून राहण्यात तरी काय अर्थ असा विचार
 करून तो निवणार, इतक्यात त्याला दूर एक
 वृद्ध गृहस्थ काही तरी झिडती असलेल्या
 दिसला. काही वेळ त्याच्याजवळ राह्या
 मारीत वेळ काढायला हरकत नाही असा

विचार करून तो उबळ गेला त्या पेढी
तं इतकं गडबड बांदण्याने मोनपावर
काही तरी लिहीत होना त्याने त्याच्या
मागे उभे राहून बाबणखाना पल केली,
पण त्याला ती लिपीच फटकेण त्याने
निरनिराळ्या मावाचा अभ्यास केला होता
वरून ती लिपि व भाषा त्याला फटकेण.
शेवटी लानें विचारलेच - 'आजोपा! मला
अन्नेक मावा व लिपी येतात, पण ही भाषा
व लिपी नाही फटकेण मला.'

'मावा तुला कशी येईल ही लेणी'
असे सांगून तो पुन्हा तिथू झाला.

"काय लिहता आता तुम्ही" त्याने
विचारले

मुसदियापूरी जमणार येणारच, ती
कुडली लिहीत आहं' वृद्ध म्हणाला
म्हणून श्रीधरान विचार केला की हा
वृद्ध कोण? उपासक तर नव्हता ना? किंवा तो त्या
तो त्याच्यापासून परतून गेला मलाय.

पाऊस येताने त्या वृद्ध गृहस्थाने लिहीत
त्याचे काम बंद केले व ताकड्या व पांढऱ्या
मुतांगच्या पुरवठ्या माझ्या एक पांढरी व
नाचडी गुन फडक्यांत ठेवून मंद बांधून
तेथू लागला ते पाहून श्रीधरने त्याला
विचारले 'आजोपा! या माठी बाबून का
ठेवीत आहो?'

'हं वध ही ब्रह्मगाढ आहे त्या पुरुषाने
म्हणून आमीही त्यापेथे आहं त्याच्या माठी
बांधून ठेवत आहे' ती म्हणाला

"तुम्हाला माझी मांड कोणत्या जीवा
बांधली आहे आहे, हं तुम्हाला माहीत
आहेत की त्याने फटकेण नवी की एक
विशिष्ट दुसऱ्याही मासे कम हाणाने आई को
नाहं' श्रीधर म्हणाला

तो म्हणून, श्रीधरने पाहून म्हणाला
'तुम्हाला माहीत आहे त्या होणार तुम्हाला

बाबोबा
२८

वसविले व स्वतः आंधोलीला मागेन उतरली.
त्या मुलीचे वय तीन वर्षांचे होते. ती
त्या म्हातारीची मुलगी किंवा नात असावी
असे त्याला वाटले

त्याला ते सर्व आवडले नाही, परंतु
जेव्हा पाहिले तेव्हा तो म्हातारा तेथे
नव्हता. त्या म्हाताऱ्याच्या बोलण्यावर
विश्वास करायला तर आपल्या मारला दुर्दैवी
आणखी कोण असू शकिल! तिला ठार
केल्याशिवाय त्याला चैन पडेना.

तुम्हाला लुगडे पाहून त्याने
म्हणून त्या पाईने मुलीला काढावर

वसविले व स्वतः आंधोलीला मागेन उतरली.
त्या मुलीचे वय तीन वर्षांचे होते. ती
त्या म्हातारीची मुलगी किंवा नात असावी
असे त्याला वाटले

त्याला ते सर्व आवडले नाही, परंतु
जेव्हा पाहिले तेव्हा तो म्हातारा तेथे
नव्हता. त्या म्हाताऱ्याच्या बोलण्यावर
विश्वास करायला तर आपल्या मारला दुर्दैवी
आणखी कोण असू शकिल! तिला ठार
केल्याशिवाय त्याला चैन पडेना.

तुम्हाला लुगडे पाहून त्याने
म्हणून त्या पाईने मुलीला काढावर

ही गावात तिथारु: काही जेव्हा चाकल गोव्यावर स्थला एक ओळखीचा नोकर मरला. त्याने त्याचा वजळ बाळावून त्याच्या मनात जे गोते ते सर्व च गिळले. म्हणाला- "एका मुलीने मर घेऊन एक जळालासमोर भाषा पिच्छा पुरवीत आहे. एं निवा कांदा दुः केलस तर मी तुला देहा बराह बसिम देखित"

"अज्ञातक्षणीत असेल तर तिला ठार केलेच पाहिजे. मी तिके देवद सन्धन ह जालाच पद." असे सांगून तो मोंकर एक गुरा घेऊन निघाला. श्रीधरने त्याच्या

बरोबर वाडून पंचिकणिका वाडवर त्याला मी सुकगी दाखविली व म्हणाला स्वप्न जरा मी म्हाताही पचवून घेऊन जाईल तिला तूं काम अरोपून ये माझ्याकडे" असे सांगून श्रीधर निघून गेला. दुपच्या दोप्यात जवळ लहान मुलीचा घून बाईस पदाभ्याची हिमत बघूनी त्याच्या अगत नेकर न्या म्हातारीच्या पडोमाड निघाला. इकूच स्वानं सुग काढला व त्या मुलीस वाखाणायटी त्याने तन उचलला तेवजांत त्या मुलीने लक्ष त्याच्याकडे गेते व धाबळत नी मारवली तेच नी केविस बाणी सुवा व आरज्ये र्हेऊन मोठराच हात कांपका व मुश त्या मुलीच्या डोक्याजवळ लहगळा. एव जसम वरदीच वेवाची होत नीधर बावळत पळून गेला नी श्रीधरकडे गेला व त्या ललागझमिणीचा वध केव्याई सांगून त्याच्याकडून वक्षिस उकळले

एका लहानसा मुलीचा निदयेरणने वध करसियावजल श्रीधरला पश्चात्ताप वाटे उघाळा परंतु त्याचबरोबर माता त्या मुलीकडीं आपले म्म दोगार नारी व तिच्या हाततुन भाषण गुठला मग रिचग करत त्याच्या तनाला समाधातान वाटले

आंबोबा
३०

त्याने लक्ष व्हावे म्हणून पुष्कळ यत्न केले परंतु त्याला त्यात यश मिळाले नव्हते. बराच काल लोटला. श्रीधरचा हुद्दा वाचून गेला. पण त्याचे लक्ष शालें नाही. दुरी चबदा वीं कोटली.

वरच्या हुद्दावर एका नवीन विमानाची नुकतीच नेमणूक झाली. त्याने श्रीधरची योग्यता, प्रामाणिकता व कार्य कौशल्य पाहिले. त्याच्या मनावर त्या गोष्टीचा फार चांगला प्रभाव झाला. नंतर त्याला असे कळले की श्रीधर वजून कुवारा आहे. त्याचे

त्याला जाअर्थ धाटले. त्याने श्रीधरला कारणपण विचारले

श्रीधर म्हणाला "नशिवांत असेल तर होईल लक्षा, वजून पयें तरी माझे सर्व प्रयत्न अवश्याची ठरले आहेत."

अधिकारी म्हणाला "काय म्हणता राव" अहो तुमच्या सारख्या गुणवान व शीलवान माणसाशी लक्ष करायला दोकडां मुली उक्ता मागतील. बरे ते जाऊं वा। माझी मुलगी आहे लक्षाची पद्दा पसंत पडली तर, नुकतेच सतरावे वर्ष लागले आहे गोरी, देखणी वी श्रीधर वजून कुवारा आहे. त्याचे सुशिक्षित आहे. पद्दा पसंत पडली तर."

वीथीत मुनील पांढरे. सुलगी पसंत वरला व या आनी जवम झाले वण नाहे.

महणजे तुला भोवत घालत गेली होय ती तुझा आई नव्हती. ' आशय विचरुन त्याच्या बायकोला ती म्हण 'तुला आशय बायको तुम्हाला कधी काय माहिती व आईची माहीती आई लालपरीत वागला मी बावाच्या बापला भावाची मुलगी आहे माझ बायकोला लालपरीत वरले त्याच्या आईला श्रुत मूळघाट नव्हते म्हणजे मलाच आपली सुलगी नावून मला लालपरीत मळ केले "

मर्च तेव्हा शीघ्र नव्हत झाला व त्याने मिला चकरा वर्पारो घडलेली पोट मांशिनगी मिला गग आन नवरी वण ती म्हणाली " म्हणजे प्रत्यक्ष प्रकटवच तुम्हाला भेटला शेवा "

फा' पूर्वी उज्जैनचा राजा आदित्यसेन राजधानी सुभसिद्ध येथे तेजस्वती नदीचा रूपनती सुलीच्या सौंदर्यावर इतका मग्न झाला की त्याने तिच्याशी लग्न करून तिलाच आपली पत्नीपणी करून घेतले. त्याला एक मुलगी झाली. तिचे नाव लक्ष्मी असे होते.

आदित्यसेनाला आपल्या राणीचा विरह क्षणभंगुरीत सहन होत नसे त्याला एकदा त्याच्या मांडलिक राजाचे बंड मांडण्यासाठी जावे लागले. तेव्हा त्याने आपल्या राणीला हत्तीवर आश्रित बसविले व स्वतः घोड्यावर बसून निघाला. वाटेत एका जंगलाचा कोणाला शक्य, एका पूर्वी घोडा वृत्त आणि पळू लागला. राजाने त्याला लागून ओढून आश्रिताचा पुष्कळ यत्न केला, युवक रथात असे त्याने राजाला ओढवले

वण घोडा हतका पुढे निघून गेला की राजाचे पोडेसार पाठोपाठ पोचले नाहीत. हत्ता होऊन व राणीला घेऊन ते उज्जैनला परतले. आदित्यसेनाचा घोडा वाट रानात एका वागी थांबला. बोटा स्थिरावल्यावर राजाने घोड्यावरून उतरून त्याच्या पाठीवर हात फिरवला व पुन्हा घोड्यावर बसून उज्जैनला परत आला परंतु किड्याचे फाटक बंद झाले होते. त्याने अवेळी किड्यात जाण्या ऐका काढून रात्र काढावयाचे मनाशी ठरविले आणि श्मशानागवळच्या एका मठात गेला. त्या मठात राहणाऱ्या ब्राह्मणांनी राजाला ओढवले नाही व म्हणून त्याला मठात येऊ दिले नाही

त्या मठात सुदर्शन नावाचा एक तपस्वी युवक रथात असे त्याने राजाला ओढवले

कौणरी तें काम करायला धजला न
एकटा सुवर्णन मथुरा साला तें सामया
काम करायला आशेय खड्ड हातांत घेऊन

तच्छ्रुत्वा च षट्कले, स्थापयित्वा तं भेन
उद्धृत्य उभे राहाते, भेनांत शिखरेष्वप्या
वृत्तशाल्या रत्नाभ्यां वा वाचकं दृश्यते

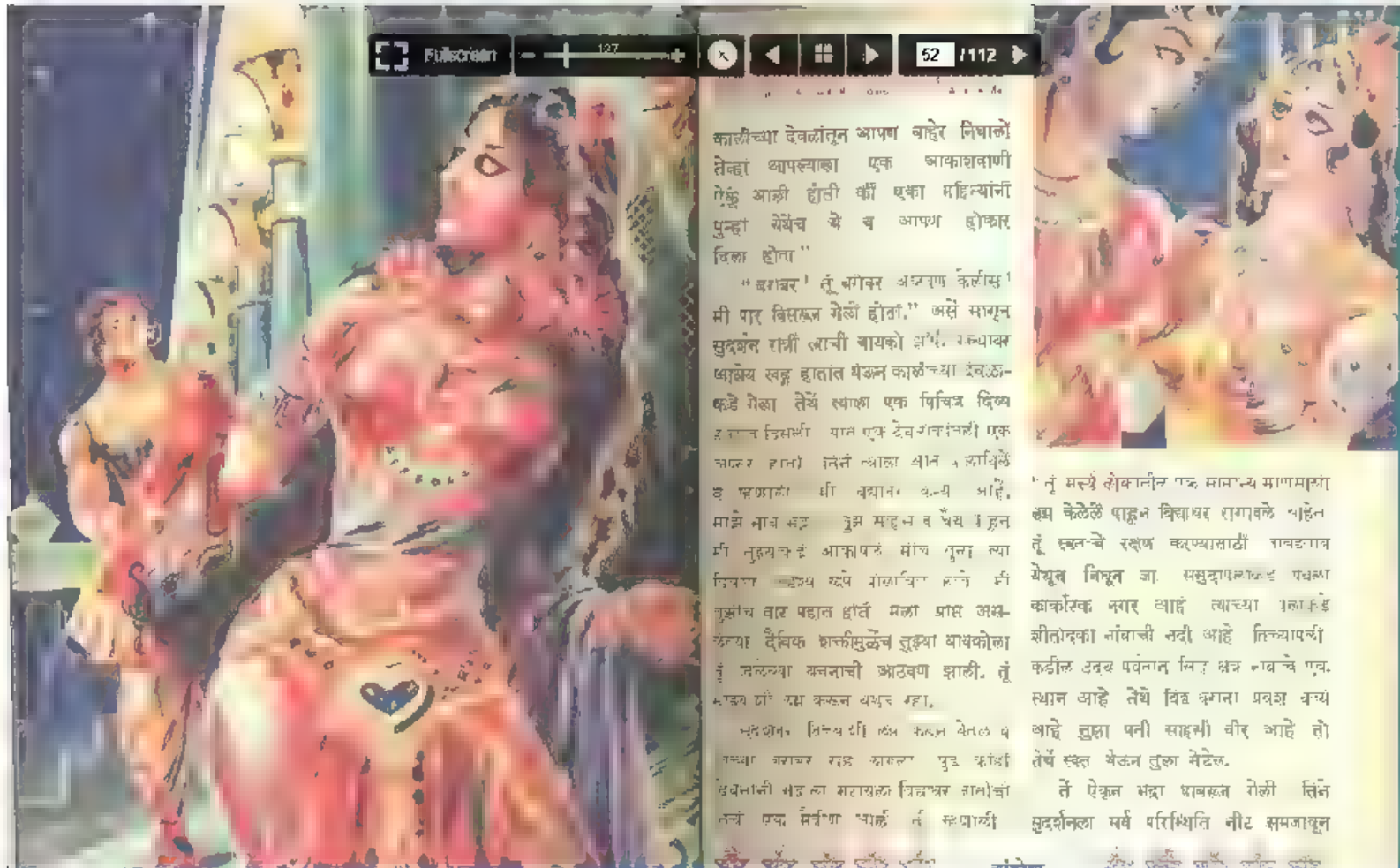
तैद्धा एक आवाज ऐकू आला
 "आदिस्थमैनाची मुक्ती चंद्रकला हिचा
 कडी विनाय तर वृद्धा हला पुन नाईन."

कांग्रे वा. पण नायक कोणाळा मातामहयें,
 पण गोरीवस्त्रन भांडणें मिटण्कारवरी जयन्त
 वाहलीं. तेव्हां चक्रवर्तें त्यांना जाणव्वी
 धुक उपाय संमिलला, म्हणाला. "इमराजान
 तिघांना फार्सी देण्यांत आली आहे, मग
 आज्ञा त्यांचीं नक्कें कापून जो भाग
 दाखवील तो स्वरा शूर, तुम्ही त्याका
 आपल नायक म्हणून नेमा."

कांगरी तें काम काढला धजला नर,
 एकदा सुवर्षन कथित साल तें सारयां
 कान कमाळा आशेव खड्ड हातींत वेडन

कालीच्या देवळांतून आपण बाहेर निघालो तेव्हा आपल्याला एक आकाशवाणी ऐकू आली होती की एका महिन्यांनी पुन्हा येथेच ये व आपण होकर विला होणं

"इश्वर" तुं बरोबर अचरण केलीस मी पार विसरून गेली होईन." असें सांगून सुदर्शन रात्री लानी बायको जेथे राह्यावर आलेय सध्दा हातात धेऊन कालीच्या देवळाकडे गेला तेथे स्थाण एक पिचित्र दिव्य इतरां निसर्गी यान एक देवगर्भस्थली एक चण्डर हातों तिनें त्याला यान अजायबें व सज्जता ही बघाव व घेय आहे, माझे नाव सध्दा पुत्र साहज व घेय इतून मी तुमच्या दे आकाशतें सांच गुन त्या निघता अथय खेपे सोळाव्या हातें मी तुमचें वार पहात होतें मला प्राप्त अस- अथय दैविक शक्तीसुळेच तुमचा बांधवोला तुं जलंतया कन्याची आठवण झाली. तुं साहज हो यम कळून अथय रहा.

सुदर्शन. तिच्या ही लय कळून वेतल व त्याचा बराचर सध्दा काळता पुत्र कोडी देवमानी भद्र ला मरायला निघायर तानोंचो तनं एक सर्वेण थालें तें सध्याही

"तुं मरत्ये लोकानीत एक मानाथ माणमाया लय केलेली पाहून विचार रागावले आहेत तुं स्वतःचे स्वरूप वरण्यासाठीं तावडगाव येथून निघून जा समुद्रापलीकडे एवढा कोकोरक नगर आहे त्याच्या उलाढडे सीतादका नांवाची नदी आहे तिच्यापलीकडील उदय पर्वतात मित्र क्षत्र नावाचे एक स्थान आहे तेथे विठ्ठल वगना प्रवेश वच्य आहे तुम्हा पत्नी साहजी वीर आहे तो तेथें स्वतः येऊन तुला भेटेल.

तें ऐकून भद्रा धावतून गेली तिनें सुदर्शनला सर्व परिस्थिति नीट समजावून

देईव व आपल्या मुलीचे त्याच्याशी लग्न करून देईन."

ते ऐकून सुदर्शन म्हणाला "माझा कसोही दोरी बांधून मला समुद्रांत सोडा. समुद्राच्या तळाशी ज्या वस्तूला लागून ज्यात अडकलं असेल ती वस्तू मी बाजूला साहून जगाज मांडलं करतो."

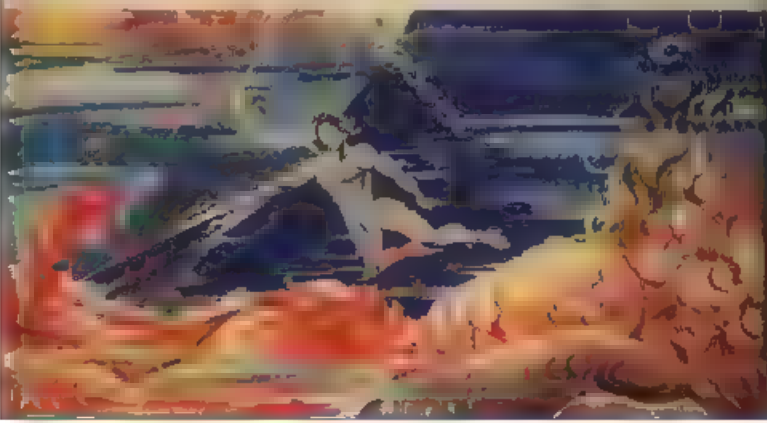
याप्रमाणे त्याच्या कपड्या दोरी बांधून स्फुटदासला समुद्रात सोडण्यात आले. सुदर्शनने समुद्राच्या तळास जाऊन पाहिले तेव्हा त्याला तेथे एक महाकाय राक्षस भोपला असलेला दिसला. त्याच्या पांढऱ्या

कापून ते जहाज जडवून वसले होतं. सुदर्शनने माझे साहाय्य प्रयोग करून त्या राक्षसाचा घात कापून दाकण्याबरोबर जहाज हळू हळू खोली मंढरासाथे बिसार केला की सुदर्शनला जर येकं दिलं तर त्याला आपले अर्थ धन घातें आणेल म्हणून त्यात दारी कापून दाकली. सुदर्शनला तेथून पांयवत साहून जहाज थाऊन तो निघून गेल.

सुदर्शनने राक्षसाचा जी घात तोटला होत त्याचीच एक भाव बळून घेतली व तिच्यात बघून तो समुद्र पार गेला. सात दिवसांतच तो काकोटक नगर पांचला तेथे प्रदेसी

तुम्हाला ते म्हणाय "राजकुमाराने भल पुत्र बांधलेली होती. तेथील राजा आर्यवर्मा याने म्हणजे तो काळीचा तवडीत म्हटला ती धर्मशाळा बांधली होती. धर्मशास्त्रेतील प्रत्येक शास्त्रातल्या नेषणाव्याख्याची रचण त्याच केली त्याला ज्ञान व लयला बागले त्याने एकन यदर्शनला घेव चढला तो म्हणजे ज्ञान फाळाउन रचण असता मनी राजशाळाकडे निघाले. रात ते रात्री यला व रात रात्री म्हणाली "रात भवली राजकुमारीच्या यत पुरात पाहिले त्याच्या यताने त्यावेळी आशेय म्हण हानेच याच्या यताने एक राक्षस दारान उभा असलेला दिसला त्याच्या उजवा हात थोडका होता त्यात हाथ हात पुढे केला, सुदर्शनला पाहवचन येथे एक राक्षसाचा उजवा हात

व त्याने यतलाळताने लफाणा विचारात त्याने उजवा हात पुढे केला, सुदर्शनला पाहवचन येथे एक राक्षसाचा उजवा हात

कायल्याची भाऊवण झाली नाचय म्हणून टार फीत बालां पौडवर्धन येथे आले त्या राक्षसाचा नावा हात हात हावला तर माया नात कापल्या, नू तर मलाच टार करायला विचारत आहून शकत नाही अज्जा संपली ' पौडवर्धन येथे मीच तुझ हात कापला आहे उला ' माफ करा ' जीवदान द्या ' हाश ' सुदर्शन म्हणाला

सुदर्शनन त्याला विचारले ' काय तू ' ' मरणा तू ननुष्य समूत देव आलेय तुझाभट्टी म्हणून शंकराची कदाचिन् नशी आज्ञा दिली होती. मातवामुन आरग राखे मित्र तुला मद्रतीचा गरज असऊ तेजा नू माझा भाऊवण हेर मी हजर होईन ' असे सांगून शंकरास सुदर्शनचा निरोप द्या

राक्षसाने ते वयल वेल आणि सुदर्शनला आपल्या स्वाद्यावर वसवून घेऊन ममुद्रापर शीमेवचा मर्त वर करून उद्धाट्टी पर्वतावर पावता निरु शेताला त्याला प्रवेश बजव आहे असे सांगून त्यान सुदर्शनाचा निरोप घेतला त्या पर्वतावर मनुष्यानादेखील प्रवेश बजव थांबा म्हणून तो एका विहिरीच्या काठी असून महाल कतण त्या विहिरीवर त्याला वायकाच रावता त्या खुणा डमल्या धाव्या वेष्टान देव गतीच्या असंक क्विथ आवापल्या शाराची घेऊन पाणी घेऊन

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

भाण्या लार्ने म्हाला विचारले-“हे पाणी कोणामाठीं येउन पाऊला भाहा तुम्ही?”

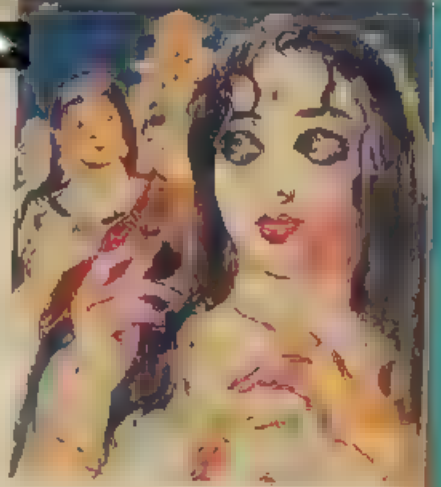
“मद्रा नाकाची धिडधरी या सिद्ध क्षेत्रात राहणे निजवर म्हालासाठी आम्ही पाणी पडून येत आही” त्या म्हणाल्या

“येथेही एकदा सुदर्भला पाण्याचे ओर होण्याचे आश्वासन करा हात धावला मागिले सुदर्भने ओर होण्यावर स्वतः नेहमी म्हालात विलेले भागी होऊन त्या भाषात टाकली

आश्वासन करीत असतां एका भागरीतून पाण्याबरोबर आम्ही खाली पडली. मद्रांनी या योगी भाषातली व नव्हित हाकल मिने पाणी पोचपातीला विचारले “विहिरीवर काणा न्हात मनुष्य भटका हाता का?”

सर्व म्हणाल्या “हे! होना वाई एक तरीच मनुष्य त्यानेच हात लावला घपारी टाकणार वतांना”

“तर मग जाऊन त्याला आदर्शपूर्ण पोलातून घेऊन या.” मद्रा ल्यान म्हणाली. धाव्या वेळेस तिच्या मैत्रिणी सुदर्भला पोलातून घेऊन आल्या. दहा ल अवरपार झाले त्याला पत्तिविहासने ती अर्धा झाली होती. तिला मेळण्यासाठी त्याला खोटेत ती मद्राळा बरोबर घेऊन सिद्ध क्षेत्राबोटेर

विहिरी वळ मद्रा करले कागले ते करीन कळत त्याने सर्वातले. मद्रा त्याला म्हणाली- “जातां याही कष्टासाठी संपली. माझ्या प्राणेश्वराची भेट झाली. मद्रां पाहण्यासाठी तुम्ही या जगलत योगी जसेल.”

“मग मद्रा सर्व जगाची व्याप करून माझ्या भोवरेर उज्ज्वला पाऊला तयार भाहेस का?” सुदर्भने तिला विचारले. तिच्या ती म्हणाली “मी आपल्या सर्वस्वाचा त्याग काढायला तयार आहूँ”

राजभर सुदर्भने तसेच रहात. सगळीं

आज व 'य' ने लख राक्षसांचें मारण केलें
राक्षस धन जाल्याचें दुषे 'अच्छ' लांब्या
वर वयून काफोटक मार पोचले तेथील
राक्षसी राक्षसां पाहून पाठाले खुबशीत
आर्थवर्तनाच्या सुल्लेख घेऊन अक्षयवाक
स्वर्गदासाच्या गावीं आला. राक्षसी पाहून
स्वर्गदास बाळकनूच गेलें. त्याचें दिव्यदुषणें
त्याच्या आपला बुक्की व 'य'ने घेन दिवन
राक्षसें सुदुर्गते आपल्या सिपां बावकांश
घेवन पोंडवून नांवाच्या गावीं खेळ
पाचलें. त्याची खयकर व मासरा त्याचो
बाप पाहून घाते घुस्वळ दिवसानीं त्यास
मुखरूप परत ओटला पाहून त्यांना फस
आनंद झाला त्यान क ही दिवस राक्षसा
पुण्छ आग्र केलें परंतु त्याचो धोबाचला
वेळ नवन म्हणून तो गीतवर्तनन
राक्षसेल, म्हणजे आपल्या चवचव

बावकांश वगैरे घेऊन जेवनेला त्यास
उज्वेनचे नागरिक प्रथा घेवरले परंतु
सर्व परिस्थिती समजल्यावर त्यांना आनंद
झाला आदिन्तरेस आपल्या गांवयाला
मेटायक मंगोश गेलें सुदर्शन राक्षसाच्या
सांघावळन मानीं उतरला व आपल्या हात
नका नमस्कार केला. नंतर त्यानें राक्षसीला
जखेप दिलें.

चंद्रकला पतिविहारीं आजारी सडली
होती परंतु पतीची भेट झाल्यावर ती
अस्मदानें उठून उभी राहिली. सुदर्शनला
सामन्यानी विचारलें 'तुला हा राक्षस कोठे
मदला व या भवानी तुलें लस का काय
झालें.' सुदर्शननें धाडक्यान बर्ब दून
सांगिल्लें. भात्रिकांन राजानें सुदर्शनच्या
बाबले अर्धें राज्य देऊन त्याला राज्यावषेक
मांड केलें म.म. कंथ

गवती अंगडें

पूर्व कधीं जपान देशांतल्या एका गांवीं
ओटोको नांवाचा एक उडाणटणू
मुलगा रहात असे. तो गांवकऱ्यांना
निरनिराळ्या प्रकारें त्रास देत असे. गांवकरी
आश्चर्य, किंवा मारहाण करीत परंतु
त्याचा त्याच्या मनावर कांहीं एक परिणाम
होन मनें.

एकदां तो रिकामटेंकडा एका जागीं
जाला अत्तनां त्याला मखोर एक दाखू
दिसला त्यानें तो कपून त्याची फुंकणी
कतत घेतली आणि ती डोक्याला लावून
'चिंकांसासरी संमत पाहूं लागला. योगा-
दाग असा की नेमकें त्याच वेळीं त्याला
मुांधणीतून देण्यु जातीचे एक पिशाच दिसलें.
देण्यु जातीच्या मुताच्या वाटेला जाण्यांत
येका आहे हें प्रत्येकाला माहीन होतें.

म्हणून ओटोकोसारख्या मूल्यांना सोडून
कोपी त्याच्या वाटेला जाण्याचा विचार
सुद्धां करीत नसे.

ओटोकोनें जें भूत पाहिलें त्याला लांब
नाक होतें. त्याच्या दोन्ही लांब्याला दोन
पंख होते. त्याच्या अंगांत एक गवताचें
अंगडें होतें. तें भूत जवळ येत आहे हें
पाहून ओटोकोनें तें गवती अंगडें लांब-
वण्याचा विचार केला.

भूतजवळ जाण्याबरोबर ओटोको आपली
'हुवीण' आकाशकाळे लावून मोठ्यानें
ओरडला- "काय एण संमत आहे?"
भुतानें तें ऐकलें. त्यावेळीं तें आका-
शातच झिरव्या घालीत होतें. त्यानें त्याला
विचारलें "काय संमत आहे? पाहूं दे
मला."

श्री वा. का. सेनगर

लोटांको त्याचे गवती अंगरे माणं लपवले. भुतानें गवती भणजे दिव्यावर बागकोने त्याला ती 'दुर्वाण' दिली आणि वधान पाय काढला मून वगन वेल टाकणांतून पड्यात रावतले. एका एका वेळीक दुसरा स्वातंत्र्य दिसल नाहीं.

ओटोकोन भनाच्या टुपीआड हातपाय ते गवती अंगरे भणान पालतें त्याक ह कळून आल की व पालतवपरोक्ष तो टुना एकाच वेळीक त्याला ज्ञान आहे त्याला प्रमाणातीना भागें आला तो गावांत गिरला व त्या प्रमाण वारणाचा प्रमाणान वळ मोळत पुढे प ३० लागला कोंणाचा हेक्यावरवी दुर्वाण त्याला पडला तर कोणत्या आचयकरवी पगडी व पयली दुकातलक्या धम्याप हकडे विलड झळझळ पेंवज्या गेल्या वदगाकाभालें नाचत ओढले गेले एकूण बांधळ उडून गेला.

गाडी मोडली क्षात्री गक मेल्ले दु खीतल मनुष्य वारण गावानन जल अयत कोणीनी घेतल त्याला हाक हाक लागला तो डार्याडे वळून वर पाहू लागला व त्याचा उलका वदन पिळक गेला तो उडून

परंतु कोणी जवळ तिमळ माहीं दगांन गावींन भोपांरी उडल जसलेला विलका, फिका लिठकीन उमे राहून त्याची झळेली माथला विकपार त्याच्या पाईगणीं धावले. ही फांतीने जे लोक पहात होते ते सर्व ने अगावींजवळ येउन रावले तेव्हा तो वसत होते कारण एक बीबन मनुष्य एकदा माळी त्यांच्या पायावर जाडळला. ही सर्व कुतादकीर्त वाडली सनांना.

त्याच वेळी गक मनुष्य नेवे कपडे कोक वा भलापकारे काही वेळ जल नेकन घेउन आला एकदा ते कपडे विच्यार ओटाकी वरीं गेला तो मनाच्या हवंत उडूं लागले व गटांगन जाऊन राहनें आत गेला. गावणीं जगाई काडून टाकत तो जाईच्या समोर आला. भगवंत

एका जामनी मामळी रामायन अगदीं दाम वन होतें तुळगा पर्वत कांता काव गाजी मामळी गाली. वी नामळी पस्तरा गावा हे माईना कळेता कारण तिने ह द हागली काही वेळांन एक मोठा व स त्याला आत जगांचा पाहिलें नळतें पण

ती काही बोलली नाही. मुळ्या कोणी गोस्वामी शिवा ते गवती जंगल दिले. ही काय माग बघून आज्ञा आहे मुला, मसा विचार करून तिने ते अंगठे बुलीत पाडून जाऊन टाकले. त्या अंगठ्याची राख होऊन गेली.

ओटोकोड उदमकर आपले गळी अंगठे हुडकू लागला. त्याने आईका निघाले तेव्हा ही म्हणाली—“मी ही बाजू चुकीत कायली. ओटोकोडा आईद बाटले व आईचा राख पण आला, पण काय करणार ! गवती अंगठ्याची जाऊ करणित राखेन

बांदेला
५२

म्हणून घेतला मसा विचारकरून त्याने चुकी वकी सर्व राख काढून एका टोपल्यात भरून ठेवली. म्हा टोपले अंगठ्यात एका बाजूला ठेवून दिले व राख अंगाळा कासू लागला. जेथे जेथे राख लागली होती अंगाचा मग मात विसत नाहीता पाहून त्याला आनंद झाला. त्याने सर्व अंगावर व तोंडाकपाय राख काढून घेतली.

ती गावांतल्या पोट्या बाजारत भर एम्बारर चासू लागला. संध्याकाळची वेळ होती. तो एम्बाररून पाळला असता त्याला एका जागी राखचा बास आला. राखच्या दुकानात खोकांनी गर्दी होती. दुकानदार एका मोठ्या पिंपानून राख काढून प्यायला देत होता.

पिंपानूनून दुकानदार काही कामा-विषये तेव्हा व जवळ कोणी नाही हे पाहून ओटोकोड पिंपाखळ बाजूर पिंपाला हावलेला मळ हुडून सोडून राख पिऊ लागला. राख पित असता ‘गदगद’ आवाज ऐकू येत होता दुकानदार पाई लागला पण कोणीच विसरला नाही. त्याने आप्त न्याहाळून शहिते तेव्हा त्याला एका गड-साथे मुसत लाई दिसले. कारण ओटोकोडा

तोंडाला राख लागल्याने राख घुऊन निघाली होती. दुकानदार धावतून गेला. कोणी मनुष्यतर नाही नुसते तोंड कसे काय त्रिमते आहे ! पण थोड्यावेळाने दाखसुळे आटोकाची हुबुबरीपण घुवून निघाली. आता त्याला काही संका उरली नाही. तो जंगलने ओरडला कोण पितो आहे दाख !” आटोको घाबळून बाजूला सरकला. त्याच्या सर्व जगाला शाम मुटला व जेथे जेथे राख घुवून निघाली होती तेथे तेथे त्याचे अंग पुसर विसू लागले.

सग संध्याची खात्री परतांच ओटोको दुकानातून बाहेर पडाला व स्स्थावरून जागने थकू लागला दुकानातले ओक गहन येऊन त्याचा पाठलाग करू लागले. ओटोकोन आपला बचाव करून वेण्यासाठी एका वाळव्यात उरी घारली त्याच्या

अंगावरची राख साफ घुवून निघाली. त्याने डोकें वर केले. बंदीमुळे तो कुडकुडत होता. परंतु लोकांच्या भीतीमुळे त्याला गार पाण्यात पोहत राहणे लागले.

त्याचा पाठलाग करणारांनी त्याला ओळखले व धरून बाहेर काढून त्याच्या अंगावर एक जाड कापड टाकले “तुझ्या मुखपणामुळे तुझी काय गत झाली शाहा-लीम ?” गावच्या पारकाने विचारले.

ओटोकोने मात खाली वळून त्याने टेन्गु जातीच्या भुताला फसवून त्याचे गवती डगले फसे डांबवले होते व त्यानंतर जे काही घडले ते सर्व सांगून टाकले. ते ऐकून पाटील म्हणाला “तू टेन्गु भुताला फसवायला निघाला होतास ! शाहाण्याच विमतीस !” असे सांगून व त्याला एका मखाने काढून सर्व निघून गेले

बेत फराला

एका गावी ललुजी शिवाचा एक शेतकरी रहात होता. त्याला सव्वी गांवाची एक बहीण होती. बहीणमात्रांचे परस्परस्वर कर प्रव होतं परंतु ललू स्वभावाने थोडी मानी व धमक्यावा होती. भावाला ती थोड्या माफीत होती. तरी त्याने कधी तिकडे लक्ष दिले नाही.

ललुजीने आपल्या बहिणीसाठी चांगले श्रीमंताकरून एक म्हाल बांधिले व दोन एकर जमीन हुंडा संपून वेळून बहिणीचे लग्न धाटमाराने करून दिले. नंतर त्याने स्वतःचे लग्न करून घेतले. त्याचा बायको एका गरीब बघाण्यानेलीन होती.

सव्वी आपल्या सासरी निघून गेली व ललुजीची बायको परी गेली आणि गरीबीतच पण आनंदाने आपल्या कतीला

माफी देण्यासाठी हुंडा लगावी संतापाने ओझे दिवसेंदिवस वाढत गेले. थोडं शेतदार काळज काम करीत. परंतु उद्यांची फिकिर त्यांच्या पिण्यासाठीच वकली.

मुलं मूळ लागली म्हणजे राजा जण त्यांना उपाड्यांच बाळगून घुरकून श्रापवीन कसतां ललुजी व त्याची बायको अशुद्ध झालीत त्यांचे व सेवकाचे दिवस हॉने त्यांचे परंतु त्या कुलांत एक जेवळ पोचला मायलादेखील मिळत नसे

एकदा बायको ललुजीला म्हणाला "एकदा कसल्या परी कां नाही जाऊन येत? होईल तेवढी त्या मदत कसलीच आपली ही मिघने पाहून त्यांना गरजेत ते देतील चार पैसे नव्हताच न-माफी ही मनीची आहेच"

टी. कलामाई सतार

ललुजी नकार देऊ शकला नाही दुसऱ्या दिवशी सकाळी उगाड्यांच चार शिच्या भाकऱ्या बनून घेतल्या आणि निघाला. संध्याकाळी सव्वी रहात होती ते गांव कायलं सव्वीने दुकान बाळगला येत असलेला पाहून ओढवले. भाषाने ते मळके व फाटके कपडे, खोब गेल्ले डोळे पाहूनच सव्वी बाचकून गेली. भावाची ती स्थिति पाहून मनाने चोछा द्या वाढावला तरी होती. पण तिला वाटले की दिवा मुलांना सुधार पाहून चांग दिवस स्वारी नाही असली

ललुजीने बहिणीला दाराने पाहिले होते. परंतु दाराजवळ तो आला रेव्हा ती नेहने नव्हती. त्याला वाटले, पाणी धिण आणायला गेल होती असेल, थोडा आनंदाने गाडीची सव्वी बात नेली होती दुसऱ्याच कामानेही तिने वेळानी सारी पाहून देवकी व एक जुनी मळकी भांडी नेसून बघेव आली.

एका मिनिटाने बहिणीला झालेला तो करक पाहून ललुजीला वाटले की मर्चा दिवशी ती सव्वी नमानी

दमाच्यान भवाला त्या पाहून जोतें सोंग करून घडून ती म्हणाला "हत्तया

दिवसांनी आली वाटने बहिणीची आठवण. तुला वाटले असेल श्रीमंताच्या परी बहिणीला दिले आहे, असेल मज्ज. पण जेथे मुलाचा एक बास भिडायली मारामार."

ललुजीला फार बाईर वाटले तो जगत आज तर बिग फुटेल या मीतीने सव्वीने एक जुनी स्वर बाहेरच पडवीन टाकली ललुजीने जापले उपरणे लाटेकर टाकले व बोळा आठवा शाळा

संध्याकाळी नवरा शेतकसून बायली वेळ झाली. सव्वी सव्वीची वाट पहात मागच्या दारी उनी होती. ती आपल्याबरोबर

सांदोबा

आजून पहून एहका नेह्याची काय व कसे बोलवे हेंच त्याका कळत नव्हतें. त्याच आपण जणुकाहीं राहिलेंच नाही असें दाखवून तो खाटेवर आढवा झाला.

त्या दिवशीं कंईतरी नव्हता. सख्खें मोठ्या आम्बरीनें कांई पकलें तवारा केडी होती. तिचा भाऊ बाबा नसता तर पोवां पति पत्नींनीं बसून जाणवार्नें एकाजाकर हात मातका भरता. सख्ख्या नवऱ्याला जूल लागडी होती पण सख्खें नवऱ्याला रात्री नोलावून सायका देवेंच म्हणून सांगून ठेवले होते. तो तळमळत मजकुरावर म्हण हंता.

छत्रुजीला झोप येत नव्हती. आपण बहिणीच्या घरी उगोच आलों. तिच्या गरीबीत तिला हातमान खवावचा सोडून आपणच तिच्याकडे मागायला आलों हें बरे केलें नाही. रात बाळत चाल्ही सखी येदी माझें लागली. नायकीनें एक रोगडी नवऱ्याच्या खाटेखाडीं आपून ठेवडी होती. ती उबळत तिच्यानवऱ्यानें नेह्याच्या खाटे-खाडीं ठेवडी आणि तेकळावरच मवाचें समाधान कळत येतलें.

जरी रात मोटकी. सख्खुना नवरा कोलें आगला होता. छत्रुजी मात्र तळमळत

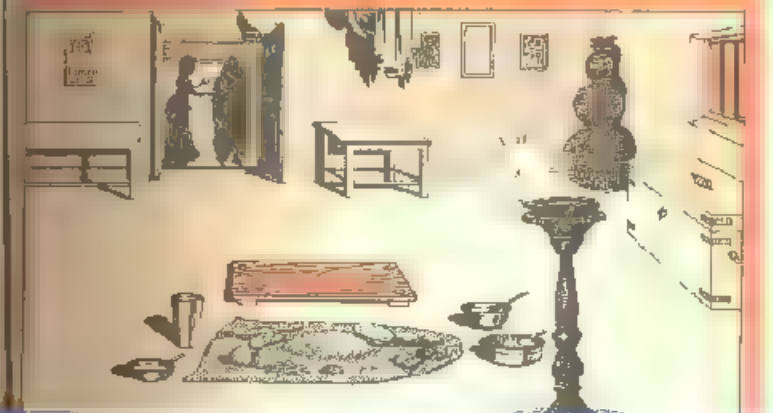
अवस्थायवर बहून हेम, इतक्यात सख् खाटेजवळ आली. रोगडी ठेवडी होती त्या खाटेवरच नवरा निवळा असेल असें समजून “हा जेवायला असें सांगून ती जांत गेली.”

छत्रुजीला तें नाही आवडलें. त्याला वाटले कीं नवऱ्याच्या भीतीनें तिनें अपरात्रीं आपल्याला बोलावून जेवायला वाढावचें ठराविलें असावें. तरी तो उपरणें अंगावर टाकून घरांत गेला.

जेवण पाहून तयार होते. तिच्याचा नजर चुकवून इतक्या प्रेमानें वाढलें आहे उजेड येताचा होता. “प्या बेवून आणली तर तिच्या मनाचा हिरमोड करणें बरोबर कांहीं लागलें तर प्या बाढून सर्व जवळच होणार नाही. मोटमर जेवला व बहिणीनें

ठेवून दिलें आहे.” असें सांगून ती निघून गेली. तिनें भावाला ओळखले नाही. तिला वाटलें नवराच येऊन जेवायला बसला आहे. कारण छत्रुजीला म्हणून तिनें रोगडी नवऱ्याच्या खाटेखाडीं ठेवडी होती. परंतु ती गोष्ट तिनें नवऱ्याला कळविली नव्हती. बाहेर जाऊन दारांत जणुकांहीं पाहायला म्हणून बसून राहली.

छत्रुजीला वाटले, बहिणीनें नवऱ्याची जेवण पाहून तयार होते. तिच्याचा नजर चुकवून इतक्या प्रेमानें वाढलें आहे उजेड येताचा होता. “प्या बेवून आणली तर तिच्या मनाचा हिरमोड करणें बरोबर कांहीं लागलें तर प्या बाढून सर्व जवळच होणार नाही. मोटमर जेवला व बहिणीनें

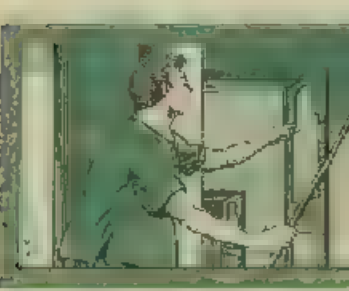

घोटयार जेवून घ्यायला नांगिपलें आहे त्याचा अर्थ, असे तेव्हा सर्व घेऊन जा वसा लवून त्याने उपस्थित उलेला पछाळें करून बांधून घेतली. बहिणीला जाऊन बोलाविलें तर घेवुन घेऊन आन येईल व सर्व बांधाटा होईल असा किंवार करून मागण्या दारानें गांवी तिघून गेला.

येथे वेळानें सख्खा नवरा जागा झाला बायलेनें गांवीं उठून 'माथला' बायले नाही म्हणून छान तापला होता येवुन्याची खाट पण विकामी होती. जोरझून म्हणतला "रात्री उठवून जेवायला शरीरान म्हणाली होतीस ? आणि गग उठविलें कां नाहीस ?"

"पोरवार साऊन पुन्हा मलाच निवारतां तोंड कां नाही उठविलेंस म्हणून."

लवण्याला आता राम व त्यानें रागाच्या घरांत बसविलेला रान लावा मागण्या आणि विचारलें— "येथें गेले तुझे कपूर ज ?"

तेव्हा तिच्या लक्षांत सर्व काही आले तिनें विचारलें— "शेगडी घेतल्याला कोणी मांगितलें होते ? मी खुणेसाठीं ठेवली होती."

"तू आरल्या स्वतःच्या मजकल्या भावाला उपाशी ठेवायला तयार झालीस, ज्या बाळा माऊ बाळा तर त्याला घरांत पाऊल ठेवून देहील कां नाहीं काफाच." असे म्हणत त्यानें शेवट्या शिंभोळ्या धरून तिला कपडावर ठेविले.

लवुजी घरी आला व बायकोमजळ बहिणीच्या ओदार्याची प्रत्यक्षा करून उपस्थान बाधून आणलेली पकळें समोर ठेवली पुन्हा त्यानें बहिणीच्या घासी पायरी चढावला नाही असे मनाशी ठाविलें.

परोपकारी गोपाळ

एक दिवशीं गात्री सासला काळीस पाडल्यावर कोणीतरी नोंद नवरा बायको आपल्या हाता गुंथता धडस गापाळच्या घरा पांचर. मूलाच्या बापाचे नांव जगन्नाथ होता तर त्या सासुवाडेंत बायल्या बायकामुलाना व त्यांच्या गांवी बायला हात पांढरा व रंगत हात नांव गांव पांडा हा ते गांव लक्ष्मी गांव पोहचूं असे त्यांना वाटले होते परंतु अपत्याभावेवरच गात्र झाली. म्हणून गोपाळच्या गांवी मुकास कांदा कासला.

जगन्नाथानें गोपाळची कीर्ति ऐकली होती त्याला वाटत होतें की गोपाळ हा एक महापुरुष मनुष्य आहे. त्याला फसवून लुबाडून लोक आपला फायदा करून घेतात. येथेच आहेत वाटत. जागचे जागी जाऊं सर्ष मिळाली कीं आपल्याला देखील

गापाळच्या हात कांही तरी उकळता येईल जगन्नाथ आपल्या बायकोला व मुलांना घेऊन गेला तेव्हा गोपाळची आई व लक्ष्मी घरात हाच्या दोघ्यांची पाहण्याच्या राहाण्या जेवणाच्यासाठी उत्तम व्यवस्था केली लहान मुलीला रूध कासन होतें तें मागवून दिले व घोंगण्यासाठी एक खोली दाखवून अंध-रूप पांचरून दिले.

जगन्नाथ अचरुणावर आज्ञा झाला तेव्हा शेजारच्या सोनीत लक्ष्मी व तिची सासू बोलत होत्या तें त्याला ऐकूं आलें. तो जास्त काळ देऊन तें ऐकूं लागला. सासू मुनेला सांगत होती "अह लक्ष्मी ! काल लक्षासाठीं म्हणून घातलेली दागिने अजून येथेच आहेत वाटत. जागचे जागी जाऊं देल पाहू."

दागिऱ्यांची पटी

धी, मा, गा, यारे

घोटयार जेवून घ्यायला मांगिनले आहे त्याचा अर्थ आहे तेथे सर्व घेऊन जात जसा कबूल झाले उपरण्यात उरलेली पक्षाळें फाडून बांधून घेतली. बहिणीला जाऊन बोवळविले तर वेदुष्या उठून आत येईल व सर्व बांधावा होईल असा किंवार करून मागच्या दाराने गांधी निघून गेला.

येथेच वेळाने सल्ला नवरा जाया झाला. बसकचेने रात्री उठवून जेवायला बोवले नाही म्हणून जाव तापला होता. वेदुष्याची साट पण विकामी होती. बोरवून कण्याका "रात्री उठवून जेवायला बाईन कण्याकी होनीला आणि मग उठविले का नाहीस ?"

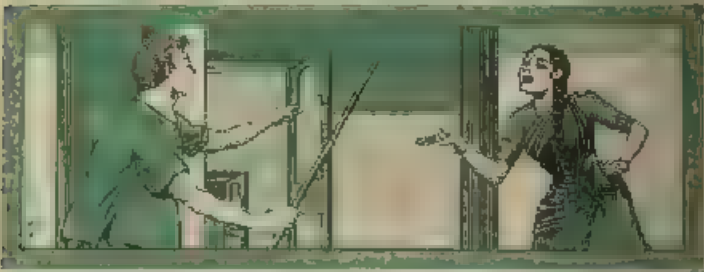
"पोटभर साऊन पुन्हा मलाच विचारता होय का नाही उठविलेस म्हणून !" उरण्यात बसल्याकसल्याच सरद म्हणाली.

बसल्याक माझा राम व त्याने रागाच्या घरांत बसकचेने दोन लाभा मागल्या आणि विचारले— "वेढे वेढे तुझे कपडे ज ?"

तेव्हा तिच्या कपडांत सर्व काही आले तिने विचारले— "शेगडी बसकचेला कोणी मांगिनले होते ?" मी खुपेसाठी ठेवली होती."

"तू आरल्या स्वतःच्या मजकल्या भावाला उपार्य देवायकर तयार झालीस, त्या माझा माऊ माळा तर त्याला घरांत पाऊळ ठेवून देहीत को नाही शकाच." असे म्हणत त्याने शेग्या शिंदीच्या धरून पिलस जराबाहेर टाकले.

तरवुडी घरी आला व बसकचेनेच बहिणीच्या ओदार्याचा पक्षीस करून उपरण्यात बांधून आणकरी पक्षीस स्पर्धा टाकली पुन्हा त्याने बहिणीच्या घराची पायरी चढावली नाही असे झालाही उचित

त्यान मुळ्या 'पू गाडीवाले'। 'पू गाडीवाले', असा बोवळला.

गोपाळ त्या माडीत होता. ती व्यक्ती गांधी परत नास्ती होता. त्याने गाडी बावळिली आणि विचारले सांगला "गाडीत बसवणे आहे का ?" गोपाळने मुळ्या विचारले पण मुळ्याला जागी जगाव्याने आपल्या बापाचे भाव सगून त्या गांधी कावले आहे असे सांगितले.

गोपाळ म्हणाला— "कोही हरवत नाही परत दूर नाही, मी तुम्हाला पोचवून मग गाईन वापरत्या गांधी. बस! गाडीत उभा मजाली जरीन मी आपल्या गांधी." जसे मांगून गोपाळ गाडीनून उतरला आणि त्याने गाडीत बसवून सांगला. त्याने सांगत गाडीत ठेवतांना पेटी पाहून त्याला आश्चर्य वाटले त्याने आगशी असापूर्वक पाहिले तेव्हा त्याला पेटीवर त्याच्या बहिणीचे नाव परशुराम असे लिहिलेले दिसले. त्याला मान्य आश्चर्य वाटले.

सर्व गाडीत बसल्यावर गोपाळने गाडी बळविली जगाव्याच्या गांधी गाडी मार्क सांगले म्हणाला— "वा पेडिसारलीच पेटी बळवाकारसे झाले. जगाव्याने बापकोला आपल्या घरी पण आहे. जवळी दुपेदुप पण मसावला दुपरातले आणि म्हणाला—

जरीच पेटीवर माझा बहिणीचे नाव परशुराम म्हणून असेच लिहिलेले आहे."

जगाव्या बापकोला पण स्वतःला सापकून म्हणाला— "म्हणजे दुसऱ्या बहिणीचे नाव परशुरामच आहे म्हणतां ! म्हणून दुसऱ्या व माझी अली भेट झाली. बाळ म्हणतात बोगा बोग !"

"तुमचे नाव पण गोपाळ आहे का ?" गोपाळने विचारले.

जगाव्या व त्याची बापको जरा हुट-बळवाकारसे झाले. जगाव्याने बापकोला आपल्या घरी पण आहे. जवळी दुपेदुप पण मसावला दुपरातले आणि म्हणाला—

११

११

लोक ओरडले—“अहो पाचें नांव अगप्ताच आहे. आम्ही सर्व ओळखतो या ल्हाडाला. अगप्ता कुलपाची किडी आहे का पहा तुमच्या जुडग्यांत !”

गोपाळनें अगप्ता कुलपाची किडी काढून तें कुसपुवेसीक उचडलें आणि म्हणाला—“अहो! आधर्याची अणखी एक गोष्ट माझ्या लक्षांत आली आहे. यातले सर्व दागिने हुबेहुन माझ्या बायकोच्या दागिन्नांसारखेच आहेत.”

अगप्ताची कीर्ती गांवभर पोर म्हणून प्रसिद्ध होती. त्यांत गोपाळच्या घरेलू दागिन्नांची पेटी चोरून आणली होती या गोष्टीची साक्ष पटाचकर त्यांना गुळीच वेळ लागला नाही. सर्व त्याला बडवून काढण्या-माठी धांवले. पण गोपाळनें त्यांना अडवले व म्हणाला “अशी धाई करू नका त्याला

विचारून तर पहा की हा माल त्याचाच आहे की चोरीचा !

अगप्ताची नायको इतका वेळ कांहीच बोलली नव्हती. ती गोपाळच्या पायां पडून म्हणाली—“मी पदर पसरतें. या मुलाच्या तोंडाकडे पहा व आम्हांला माफ करा. ही सर्व घूक आमचीच. तुमच्या घरी खाऊन आम्ही तुमच्याच घरी बोरी केली.”

“ही माझी पेटी आहे असें आहे का तुमचें म्हणणें ? तर पण मी घेऊन जाणें ती, त्यांत काय ! मुलाचें कोट वाचले आतां कांहीं भीति नाही.” गोपाळ म्हणाला

सकाळीं गोपाळ आपली पेटी घेऊन गांधी निघून गेला त्याची बायको दाशिन्याची पेटी नाहीशी झाली म्हणून पाचकत रेली होती गोपाळला पेटी घेऊन येत असलेला पाहून त्यांना आश्चर्यच वाटलें.

उत्तरकांड

अगप्ता कुर्घांनीं युक्ताच्या माळ्यवत, माली व सुमारी या किडी मुलांनीं आपल्या कायका व मुलांकाळांसद येथेच राहत असतां त्यांना मिळालेल्या वसप्रप्तीच्या राबोने फुलून त्राळून नलोकाळा कसे भडाकून साडले हे सांगितलें. नंतर त्यांनी पुढची कथा सांगितली.

देव व ऋषी सर्वांनीं शंकराकडे येऊन राक्षसांना त्यांना कसें बेजार करून सोडले होते ते वर्णन करून सांगितलें व विनंती केली “देवाधिदेवा, महादेवा ! युक्ताच्या मुलांकाळां बर मिळाल्यापारून त्यांचे

घमंडीत देवाना स्वर्गांतून हुमकावून लावले नहे व स्वर्गांत शिळत त्यावर आपला जखवाग सामवीण आहेत मुलांचे आश्रम अस्त हा अज पढने आहेत. ते स्वतःलाच ब्रह्मदेव, रुद्र, विष्णू, इंद्र, यम, वरुण, चंद्र, सूर्य इत्यादि देव असल्याचें ग्राह्य करून नेहमी युक्ताची घमकी देत आला आहेत. त्या राक्षसांच्या हातून आमचें आपण रक्षण करावें.”

परंतु शंकराळा मुक्ताविरुद्ध किंवा त्याच्या मुकाविरुद्ध कांहीं करणें स्वले नाही. म्हणून तो त्यांना म्हणाला “त्या

राक्षसांच्या विरुद्ध शस्त्र हाती घेणे मला शक्य नाही. त्यांचे मरण माझ्या हाती नाही. पण मी एक सूचना करतो, तुम्ही विष्णूकडे जा, तो त्यांचा संहार करू शकेल." देव शंकराचा जवळजवळ करून विष्णूकडे गेले. त्यांनी विष्णूकडे जाऊन तसेच रडगाणे गाऊन विनंती केली की लवकर राहणाऱ्या राक्षसांचा वध करावा.

विष्णू त्यांना अमर्यदान देत म्हणाला— "मी सुकेंद्र व त्याच्या तिघां मुलांना ओळखतो. त्यांचे अत्याचार पाहून मला देखील मनस्वी राग आला आहे. मी स्वस्थ बसणे बरोबर होयच नाही. उलट

आजपर्यंत त्यांची गय केली. पण बापूदे ते शक्य होणार नाही. मी त्यांचा संहार करीन तुम्ही काही ही काळजी करू नका." ते ऐकून ऋषींना आणि देवांना फार आनंद झाला. विष्णूची प्रशंसा करून सर्व आपल्या घरी निघून गेले.

ही बातमी लंकेला पोचली. मारुत्यवंत आपल्या दोघां बाबंडांना म्हणाला— "देव आणि ऋषी यांनी आपल्याविरोद्ध कारस्थान केले आहे. त्यांनी शंकराकडे जाऊन त्यासाठी विनंती केली होती. परंतु शंकराने त्यांना नकार देऊन विष्णूकडे पाठविले आहे व त्याची मदत घ्यायला सांगितले आहे. विष्णूने त्यांना वस्त्र दिले आहे व तो आपला सर्वांचा वध करण्याच्या तयारीत आहे. विष्णूने कवन दिले आहे म्हणून आपण तिकडे लक्ष दिले पाहिजे आणि विचार करून पुढे काय ते केले पाहिजे. कारण त्याने हिरण्यकश्यपु सारख्या महा-पराक्रमी राक्षसांचा वध केला होता. अनेक यज्ञ करून ज्यांनी मोठमोठे वर मिळविले आहेत अशा राक्षसांचादेखील त्याने या पूर्वी वध केला आहे. म्हणून दुर्लक्ष करून देखील मनस्वी राग आला आहे. मी स्वस्थ बसणे बरोबर होयच नाही. उलट

निश्चय करण्यापूर्वी या सर्व गोष्टी लक्षात ठेऊन वाहिले."

त्यावर माली व सुमाली म्हणाले— "आम्ही अनेक यज्ञ केले आहेत व ज्ञान धर्म केला आहे. अनंत ऐश्वर्य संपादन केले आहे. मोठमोठ्या वलिष्ठ शत्रूंना आपल्या-समोर मान वांकवावी झाली आहे. इंद्र अतो की विष्णू किंवा स्वतः रुद्र बरी समोर युद्ध करण्यासाठी आला तरी त्यांना पराभव करण्याची शक्ति आपल्या संगत आहे. आपल्या नांवाचा नुसता उल्लेख झाला तरी त्रिलोक कांपतो. मग आपणाला कोणाला भिष्याचे काय कारण? विष्णूला आपल्यावर कोणत्या गोष्टीचा राग आहे हे नाही कळले आम्हांला. तो येण्या-पूर्वीच आपण लढाईला तोंड फोडले पाहिजे. म्हणून बला आपण देवलोकावर स्वारी करू या."

असा विचार करून राक्षसांनी स्वर्ग-लोकावर स्वारी केली. लंकेहून रथ, घोडे, हस्ती, उंट वगैरे वाहनांवर बसून राक्षस निघाले. राक्षसांच्या या प्रचंड सैन्याचा सेनापती माली होता. असा मनोरंजक उभा राहिला. त्याने गरुडाच्या तऱ्हेने राक्षस शेंकेहून निघाले तेव्हा सर्व

लंका जगरी औसाड झाट्यासारखी दिसू लागली.

विष्णूकडे राक्षसांनी स्वर्गावर स्वारी केल्याची बातमी पोचली. विष्णू आपले कवन धारण करून शंख, नका, गदा, सज्ज इत्यादि अस्त्रे घेऊन व गरुडावर बसून कुद्दाला निघाला. देव व दानव दोघे धनधोर युद्ध झाले.

विष्णूने अनेक राक्षसांचा वध केला. माली स्वतः विष्णूशी युद्ध करण्यासाठी मनोरंजक उभा राहिला. त्याने गरुडाच्या दोक्यावर अस्त्रप्रहार केला. तेव्हा गरुडाला

देखील एक पाठळ मारों घ्यावें लपलें. परंतु त्याच क्षणाखा विष्णूने आपले सुदर्शन चक्र सोडून मालीचा वध केला. मालीचा वध झालेला पाहून सुमाली व माळववंत आपले राक्षस सैन्य घेऊन लंकेला पळाले. विष्णूने त्या राक्षसांना पाठल्याग कळवून त्यांचा संहार सुरू केला.

ते माळववंत पाहून विष्णूला म्हणाला— “तूं सवित्र भमर्षि उल्लेखन करून आमचा पाठल्याग बरीच आहेस. तुला स्वर्गांत जागा मिळणार नाही. तुला सुद्धाच करावयाचे पसेल तर ते माळ्याबरोबर सुद्धाळा.”

ते ऐकून विष्णू म्हणाला—“मला सवित्र भमर्षि आठवण करून देण्याची गोष्ट तुला बरी आठवली. म्हणूनच सांगून देवतां ते पण ऐक. शत्रुवध रत्नमात्रदेखील उरलेले सवित्राच्या स्पर्शां कामा नये अशी नीती आहे. म्हणून तूं रणांगणावरून पळून गेलास व पातळ लोकांत जरी जाऊन छपून बसलास तरी तुला मी सोडणार नाही. मी आपले कर्तव्य मुरे केव्हासिवाय मारों फिणार नाही.”

दोघांचे युद्ध सुरू झाले. माळववंतांनी व सुमालीने विष्णूला व गरुडाचा जोपवून देवण्याचा पुष्कळ प्रकारे यत्न केला. परंतु गरुडाचे आपले पंख फडकवले. त्याबरोबर सोसाळाचा बारा लुटला व एक बाबटळ आली. सुमालीची त्रेषा उडून गेली. कागदाच्या विद्येच्यासारखा तो आकाशांत उडाला.

पूकून सुमालीने पाय काढला व लंकेला येऊन पोचला. त्यानंतर लंकावासी राक्षसांचर विष्णूने दहा चक्रबिळा व सहलावधि राक्षसांना मार केले. म्हणून राक्षस आपल्या बायकापोरांना घेऊन पाताळलोकांत पळून गेले. त्यांनी सुमालीला आपल्या नायक नेमले. त्या युद्धांत माळववंत वगैरे जे

राक्षस मार जाले ते कुंभकर्णजून पराक्रमी राक्षस होते.

राक्षस लंका सोडून निघून गेल्यावर वैभ्रमण लंकेला येउन राहू लागले.

कांही काळ झोडला. एकदां सुमाली आपली मुलगी कैकसी हिला बरोबर घेऊन पाताळलोकांतून मूळोकांत आला. त्यावेळी तिने कुबेराला पुष्पक विमानांत बसून बिहार करीत असता पाहिले.

कुबेराचे ऐश्वर्य पाहून व स्वतःची दुखस्था पाहून सुमालीला फार वाईट वाटले. आपले मत वैभव मिळविण्यासाठी कांही तरी मार्ग शोधून काढलाच पाहिजे. पण तो कोणता? लक्ष्मीसारख्या आपल्या सुंदर व रूपवती धुर्गळा तो म्हणाला—“बाळ ! आतां तूं मोठी झालीस. तुझ्या लक्षाची जबाबदारी माझ्यावर आहे. तुझ्याशीं सभ कल्प्याची इच्छा कित्येकांच्या मनांत आहे. पण त्यांच्यापैकीं तुला एकदेखील परत पळणार नाही. तूं कुबेराचे हे वैभव पाहिले आहेसच. तो विश्रवसु पुलस्त्याचा मुलगा आहे. तूं देखील त्या महर्षीची सेवा केलीस तर तुला देखील कुबेरासारखीच वैभवसत्ती शुद्धे होतील.”

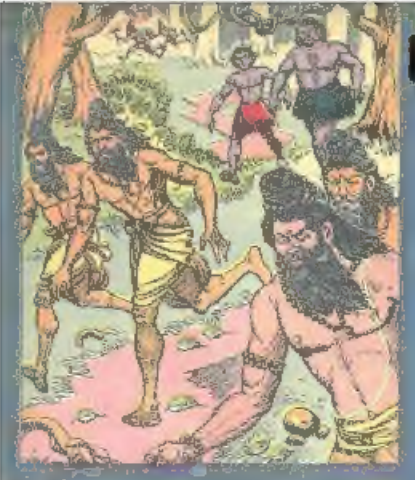
कैकसी आपल्या पित्याच्या आज्ञेने विश्रवसु तपस्व्या करीत होता तेव्हा जाऊन त्याच्यासमोर उभी राहिली. त्या वेळी विश्रवसु अभिपूजा करित होता. कैकसीचे पूर्वाचेदासारखे सौंदर्य पाहून विश्रवसु म्हणाला—“हे सुंदरी ! तूं कोणाची मुलगी ? कोठून आलीस ? काय पाहिजे तुला ? निस्संकोच बोल.”

कैकसी हात जोडून नमस्कार करून म्हणाली—“मुनीश्वर ! आपण त्रिकाळज्ञानी आहां. दिव्यदृष्टीने आपणांला वा भ्रमांची उत्तरे मिळू शकतील. तरी आपण विचारलेच

चांदोबा

चांदोबा

आहे तेव्हा मी उतर देते. माझे नांव कैकसी. वडिलांच्या आज्ञेने मी आपणांकडे आले आहे.”

विश्वसु 'तथास्तु' म्हणाला. नंतर दोघांचे लढ झाले. विश्वसु म्हणाला— “कैकसी ! तू राक्षस स्त्रावर मला दिसलीस. म्हणून तुझ्या पोटाला राक्षस जन्माला येतील.”

“आपल्यासारख्या तपस्वी मुनींची मुले राक्षस होतील का ? मला गुणवान व शीलवान पुत्र प्राप्ति व्हावी अशी आपणांजवळ विनंती आहे.” कैकसी म्हणाली. तिने

फारच आग्रह केव्हावर मुनी म्हणाले— “ठीक ! तुझ्या इच्छेप्रमाणेच तुझा तिसरा मुलगा शीलवान व गुणवान निघेल.”

काही दिवसांनी कैकसीला एक मुलगा झाला. तो विसावला भवंकर होता. त्याला दहा बोकरी होती व वीस हात होते. रंग काळा, मोठे व लांबलांब दांत होते. विश्वसुने त्याचे नांव दशग्रीव असे ठेवले. तोच पुढे रावण म्हणून प्रसिद्ध झाला. रावणानंतर कुंभकर्ण जन्मला. त्याचे रूपच भयंकर होते. त्याच्या पाठीवर शृंगेखा जन्मली. अगदी शेचटां विभीषण जन्मला. तो गुणवान व शीलवान निघाला.

रावण व कुंभकर्ण रानांतच लहानाचे मोठे झाले. त्यांची भयंकर कृत्ये पाहून त्रिलोकारा धास्ती वाटू लागली. कुंभकर्ण कर्पी-सुरोना खाऊन टाकी. विभीषण विषान्यास करी. त्याची वागणूक त्याच्या कुळाचा शोभेल अशीच होती. त्याचे पाऊळ कमी दुर्गोर्गावर पडले नाही.

तिचे बंधू आश्रमांतच रहात. एकदा कुवेर आपल्या वडिलांना म्हणजे विश्वसु मुनींना नेटण्यासाठी पुष्पक विमानांत बसून आला. कुवेराचे वैभव पाहून कैकसीला हेरा

वाटू लागला. ती आपल्या मोठ्या मुलाला म्हणाली— “पाहिलेस ना तू आपल्या सावत्र भावांचे हे वैभव ! तू देखील त्याच्याच वापाचा मुलगा आहेस. त्याने ते वैभव पहा व स्वतःच्या स्थितीकडे पहा. तू पराक्रमी आहेस. माझा मुलगा कुवेरासारखा श्रीमंत व वैभवशाली व्हाईल त्याच वेळी माझ्या मनाचे समाधान होईल.”

रावणाने अग्रधाडाम केलें नाही व दहा हजार वर्षे तपश्चर्या केली. एक म्हणून वर्षे लोटल्यावर तो आपले एक बोक्रे कापून त्याचा बळी घेत गेला. अशा नऊ आहुती दिव्या. फक्त दहावे बोक्रे उरले. दहा हजार वर्षे लोटल्यावर दहाव्या बोकऱ्याची आहुती देणार हतक्यांत ब्रह्मदेव दिक्पालकांसह प्रकट झाला व म्हणाला— “दशग्रीव ! तुझी तपश्चर्या पाहून मी संतुष्ट झालो आहे. पात्र पाहिले तो वर मागून घे.”

रावणाला आनंद झाला. ब्रह्मदेवाला साष्टांग नमस्कार करून म्हणाला— “वा स्वर्गलोकांत जो जन्माला येतो त्याच्या पाठीशी मरण लागले आहे. मला कधी मरण येणार नाही असा वर दे.”

“दशग्रीव ! असा वर मी कसा देऊ शकेन ! तू दुसरा वर मागून घे.” ब्रह्मदेव म्हणाला.

“ब्रह्मदेवा ! मला द्वार कोणत्याहि माण्याचे शय वाटत नाही. सुवर्ण, नाग, यक्ष, दैत्य, दानव, राक्षस व देव यांच्या होती मला मरण येऊ नये असा वर दे. मनुष्याची पण मला भीति नाही.” रावण म्हणाला.

रावणाच्या इच्छेप्रमाणे ब्रह्मदेवाने त्याला वर दिला. त्याच बरोबर त्याने जाणली एक वर दिला की, त्याला इच्छारूप धारण

करता येईल व त्याने बाहेलकी नऊ होवी त्याला परत मिळतील.

त्यानंतर ब्रह्मदेवाने विभीषणाला घेवून वर मागण्याला सांगितले. त्याने त्याचे मन कधी धर्मच्युत होऊ नये असा वर मागून घेतला. इच्छित्याबरोबर ब्रह्माच्या लहान व्ह्या असादेखील वर त्याने मागून घेतला. ब्रह्मदेवाने त्याला अमरत्व पण दिले.

त्यानंतर कुंभकर्णाची वर मागण्याची पाळी होती. सर्व देव ब्रह्मदेवाला म्हणाले- “ब्रह्मदेवा! या कुंभकर्णाला असा काही वर देऊ नकोस. त्याची भयंकर क्रुत्ये तू पहातच आहेस. मंदनवनात विहार करणाऱ्या सात अप्सरा त्याने गिळून टाकल्या. इंद्राच्या दहा अनुचरांना त्याने खाऊन टाकले. कित्येक ऋषी-मुनींना त्याने खाल्ले. वर मागण्याशिवायच इतकी भयंकर क्रुत्ये करणारास

आणखी वर दिलास तर या पृथ्वीवर जो काही होईल त्याची कल्पनाच करवत नाही.”

ते ऐकून ब्रह्मदेवाने सरस्वतीने स्नान करून तिचे आवाहन केले व कुंभकर्णाच्या जिमेवर बसून त्याला निस्पंदवी असा वर मागण्यास प्रेरित करण्यास आज्ञा केली. त्याप्रमाणे सरस्वतीच्या कुपेने कुंभकर्णांनी सहस्रावधि वर्षे निद्रा कर मागून घेतला. ब्रह्मदेव ‘तथास्तु’ म्हणून विघ्न गेल व सरस्वती ब्रह्मदेवाच्या तोंडातून ‘तथास्तु’ शब्द निघण्यापूर्वीच बाहेर निघून आली. तेव्हा कुंभकर्णाला शुद्ध आली. “अरेरे रे रे ! आपण हा काव वर मागून घेतला ! सर्व देवांनी गिळून काढल्यान रचलेले दिसते आहे.” तो पश्चात्ताप फक्त झाला.

रावण, कुंभकर्ण व विभीषण वरमाप्तीनंतर श्लेष्मातक वनात जाऊन राहू लागले.

१. एका राजवाड्यात एक मुलगा नोकरी करत आहे.

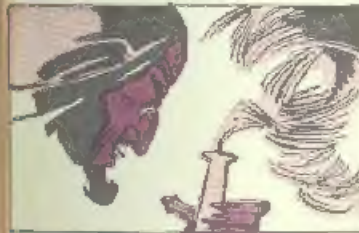
२. दुसऱ्या दिवशी होणाऱ्या मैत्रनामीसाठी तो खासनिघ्नात नोट घावून घेवून बसला वरवारी मात्रिकेत असलेला दिवस.

३. मात्रिकेने काही तरी मंत्र म्हणल्याबरोबर कोळेत धूर शिरली.

४. मात्रिकेने हविर्त करून त्या पुराणा वागल्याकडे बघताडिले.

५. एक वादली काढून त्याने तो धूर त्या वादलीत

६. मुलाला वादलीत एका शुकीची आकृति

